

COORDONATE ÎN CERCETAREA ETNOBOTANICII ROMÂNEȘTI: VECHIME, CONTINUITATE, APLICABILITATE

MARIA BOCȘE

Știința populară, aparent o alăturare de termeni improprii a constituit în fond, conform concepției istoricilor, sociologilor și etnologilor un domeniu distinct al culturii și civilizației unui popor.

Acest domeniu subsumează toate cunoștințele dobândite de om prin empirismul multimilenar, prin observarea mediului înconjurător, a naturii, prin „știința de a se adapta mediului ambiant, de a-l schimba, ori de a decanta ceea ce poate fi folositor vieții, față de ceea ce-i poate dăuna. Acest raport dintre om și natură, mediul înconjurător și puterea rațiunii, în efortul permanent de adaptare și transformare sunt surprinse cu inegalabilă forță de Pascal: „Ce este omul în natură: Un neant față de infinit, un infinit față de neant, la mijloc între nimic și tot. Forța sa supremă stă în rațiune; este fragil ca o trestie, dar o trestie gânditoare“¹.

Munca, satisfacerea multiplelor nevoi materiale, intense au generat nu numai condiția existentă a omului² ci și „atitudinea culturală a omului față de realitate“³, pe primele trepte ale istoriei.

Prin transmiterea experiențelor și transformării lor în acțiune, datorită cunoașterii mediului natural, a timpului și a dimensiunii spațiului, omul și-a creat nu numai trecutul și prezentul, ci a pus bazele viitorului, trecând de la „timpul fizic și biologic ireversibil la timpul social-istoric și chiar la timpul subiectiv“⁴.

Lucian Blaga sublinia această „mutație ontologică“⁵ de trecere a omului de la starea de supunere față de mediu, la starea culturală, prin care omul conștient de puterea și valoarea sa își construiește propriul său univers, lume, își impune legi, norme, principii comportamentale, în raport cu experiența sa milenară, dar și cu necesitățile sale.

Odată cu munca și dobândirea experiențelor prin activitatea laborioasă, fondul de cunoștințe empirice s-a dezvoltat neconținut. Printre primele cunoștințe de acest fel, cele mai profunde au fost cele alimentare, legate de obținerea și producerea hranei, cele medicale, pentru apărarea vieții, cele tehnice, legate de confecționarea și perfecționarea unel-

¹ Alexandru Tănase, Todea Georgeta — *Omul — creator de cultură și civilizație*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 7.

² Ibidem, p. 28—29.

³ Ibidem, p. 29.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

telor și a instalațiilor, de construirea caselor etc., cele biologice, privind cunoașterea faunei și a florei, precum și a proprietăților lor, în fine, cele astronomice, matematice, geografice⁶ etc.

Varietatea cunoștințelor empirice este extrem de mare de la o regiune la alta de pe glob, la diferite civilizații umane și chiar la același popor, pe diferite trepte ale istoriei. Mileniile de cunoaștere a naturii și de folosire a ei pentru dezvoltarea civilizației umane au generat o reală „știință“ a poporului, un quantum al spiritualității populare, care poate constitui încă odată argumentul vechimii, continuității, perenității unei civilizații. Acolo unde vestigiile arheologice doveditoare ale evoluției civilizației unui popor n-au fost scoase încă la lumină, sau sunt sărace, iar documentele scrise sunt laconice, ori n-au fost încă scuturate de colbul vremii, cunoștințele populare, concepțiile despre cosmogonie, despre măsurarea timpului și a spațiului, despre astronomie, etnoiatria pozitivă, practică prin fitoterapie și opoterapie (cu remedii de origine animală sau minerală), profilaxia populară, cunoașterea cultivării plantelor, ori folosirea florei spontane în alimentație, obținerea coloranților a tananților etc., demonstrează alături de civilizația tehnică populară — etnogeneza, vechimea și treptele de dezvoltare ale complexului cultural al poporului nostru.

Pe de altă parte, aceste cunoștințe empirice s-au dezvoltat și manifestat în strânsă corelație cu ocupațiile de bază, agricultura, creșterea animalelor, meșteșugurile. În al treilea rând, se impune să amintim că bazele științelor culte se află în cunoștințele empirice ale poporului, iar istoria oricărei științe, ca și istoria umanității însăși trebuie să înceapă cu acest capitol al științei și civilizației tehnice populare. Dar „odiseea“ cunoașterii nu se oprește la acest stadiu, ci trece prin ipostaze mereu noi, în raport cu nivelul cultural și concepția nouă despre univers și viață.

Cercetarea științei populare, cu cele mai importante capitole ale sale (etnobotanică, etnoiatrie, astronomie, meteorologie, sisteme tradiționale de măsurat etc.) nu se poate realiza fără apelul sau studiul interdisciplinar de antropologie, arheologie, istorie, antropogeografie, demografie, istoria medicinei, sociologie, filosofia culturii, mitologie, psihologie socială, folclorică, istoria artei, estetică etc. Numai în acest mod, înțelegerea inestimabilului tezaur al științei populare poate fi cuprinzătoare, rezultatele dobândite de cercetarea etnologică împletindu-se într-un tot cu succesele celorlalte științe umaniste.

Aducerea în lumină, analiza și explicarea, apoi generalizarea vastei experiențe a mileniilor de existență a poporului nostru înseamnă în context dialectic implicit urmărirea ascensiunii civilizației și culturii populare.

Etnobotanica

Cercetările actuale de etnologie europeană comparată au demonstrat cu argumente de netăgăduit legăturile complexe care unesc științele na-

⁶ Vulcănescu Romulus — *Etnografia: știința culturii populare*, Editura științifică, București, 1966, p. 82.

turii de științele umane¹, această întrepătrundere și cunoaștere reciprocă tinzând spre o autonomie a ramurilor acestor științe: etnobotanica, etnoiatria, etnozologia, etnometeorologia, astronomia etc. Datele științelor naturii pot fi îmbogățite cu datele etnologice, care, de multe ori, reflectă rolul și funcțiile diferitelor elemente (arbori, plante etc.) fără de care însăși identificarea speciilor, spre exemplu, n-ar fi absolută.

Pe oricare treaptă a istoriei civilizației umane, omul s-a aflat în dependență directă de produsele naturale din care împrumută de la elemente și remedii pentru vindecare, la îmbrăcăminte, decor, coloranți, insecticide etc. În afara datelor de ordin economic, singurele capabile de a aduce precizii indispensabile în cercetarea științelor umaniste, botanica, mai nou dendrocronologia spre exemplu, aplicată la stabilirea vârstei copacilor (după inelele transversale de creștere) contribuie la cunoașterea vegetației unei regiuni, putându-se determina chiar un calendar climatic a diferitelor ținuturi, de-a lungul mileniilor.

Etnobotanica este azi deopotrivă sprijinită de analizele fizico-chimice-carbon 14, metodele sale adresându-se tuturor substanțelor organice, de altfel. Fără îndoială, omul, cunoscând natura și învățând ceea ce-i poate ajuta vieții, alimentației, sănătății se simte direct inserat într-o realitate cosmologică în care universul uman reprezintă o „legătură“ în ordinea și echilibrul absolut al cosmosului. Din această conștiință a integrării sale „în“ și nu „înafara“ sistemului ecologic natural decurge și gama largă a inițiativelor, descoperirilor, chiar a riturilor și practicilor, care justifică intervenția omului pe multiple planuri asupra naturii. De aceea, „etnobotanica poate fi definită ca știința raporturilor reciproce ale omului și a lumii vegetale“², ea studiind legăturile dintre societățile umane și lumea plantelor. Cu alte cuvinte, etnologi au numit etnobotanica — „o urzeală vegetală a istoriei umanității“³. Etnobotanica asociază rezultatele botanice, cu anchetele sociologice și etnologice, inventariind farmacopeea unui ținut sau a altuia, studiind plantele alimentare la o populație determinată, descriind instrumentele sau metodele de cultivare pe o arie sau pe alta geografică, urmărind, comparând riturile de fertilitate și de cultivare a plantelor cerealiere, analizând locul diferitelor plante în sistemul limbajului tradițional (în obiceiuri, vestimentație, folclor, în gândire) urmărind tehnicile de folosire a plantelor în cadrul ocupațional (prepararea tananților, a coloranților etc.), analizând concepția estetică a unui popor, prin cultivarea florilor, împodobirea caselor, a costumului, prin transpunerea universului vegetal în arta plastică tradițională (în arhitectură, arta cioplirii lemnului, pe ceramică, pe țesături și cusături, în pictura pe sticlă sau la încondeerea ouălor etc.

Analizând importanța etnobotanicii în legătură cu istoria omenirii, cercetătorul francez J. Millot releva dovezile incontestabile ale schimbărilor și fenomenelor evolutive prin suma, diversitatea plantelor, fondul lexical legat de acestea, întrepătrunderea cu cele mai variate domenii ale culturii materiale. Așa spre exemplu, cercetând în perioada de

¹ Théodore Monod — *Sciences naturelles et ethnologie*, în vol. „Ethnologie générale“ (sub red. lui Jean Poiriet), Gallimard, 1968.

² Jacques Millot — *L'ethnobotanique*, în vol. „Ethnologie générale“, p. 1740.

³ Ibidem.

trecere de la economia culesului din natură la cultura sistematică a pământului se pot stabili etapele de evoluție pe baza unor adevărate „calendare“ pe baza diferențierilor de vegetație. Devine limpede faptul că, așa cum preciza Millot — „lumea vegetală ne aduce un ajutor prețios, nu numai pentru a stabili cu diverse grade de precizie astfel de calendare, dar și pentru a pune în evidență și, într-o oarecare măsură, de a caracteriza modificările suferite prin intermediul omului de-a lungul epocilor. Cronologia aplicată la reconstituirea trecutului nostru este unul din capitolele cele mai captivante ale etnobotanicii“⁴. Astfel, arată mai departe același autor, listele vegetale figurează în picturile rupestre preistorice, sau în operele artei vechi; se pot observa de asemenea lichenii crescuți foarte lent deasupra mormintelor, fenomenul biologic permițând să se atribuie o vârstă acestora. Stațiunile arheologice dezvăluie flora din diferite epoci, nu totdeauna aceeași, specii dispărute sau existente și azi folosite în alimentație (cereale), chiar schimbările de climă se pot deduce.

Analizele prin carbon 14 sau prin metodele palinologiei (studiul sporilor și a polenului descoperit în sedimentele de cărbune etc.) au demonstrat posibilitatea de a descifra prin cunoașterea vegetației străvechi, structura zăcămintelor, dar și modul de viață și elementele cunoscute și folosite de om în diferite epoci⁵, precum și succesiunea dispariția sau evoluția principalelor specii (pinul în perioada glaciară, apoi pinul alături de mesteacăn și salcie, păduri de stejar, apoi de brad. Prin dendrocronologie s-a putut stabili de asemenea vechimea construcțiilor din diferite ținuturi, evoluția așezărilor (după inelele de creștere din tăietura transversală a grinzilor caselor, după varietatea lemnului folosit în construcție etc). Aceste metode aplicate în cercetarea europeană au pus în lumină legătura indisolubilă care există între arheologie, istorie, etnografie, sociologie și etnobotanică. Pe drept cuvânt se poate spune că „istoria civilizațiilor este istoria folosirii vegetalelor“⁶.

Azi, când dezvoltarea extraordinară a tehnologiei și industrializarea pe plan mondial amenință cu poluarea naturii tot mai mult, etnobotanica este chemată să sublinieze că echilibrul ecologic, care a existat va dăinui numai prin păstrarea și folosirea ei cu grijă, cu economie. Însăși dezvoltarea civilizației pe noi trepte va fi posibilă numai prin păstrarea și continuarea acestui patrimoniu ancestral, de neînlocuit, pe care-l formează lumea vegetală.

Cercetările sistematice de etnobotanică au început la noi încă la sfârșitul veacului trecut, când în 1874, Simion Manguia, în articolul „De însemnătatea botanice românești“ (publicat în revista Familia) releva importanța tezaurului de cunoștințe etnobotanice ale poporului

⁴ Ibidem, p. 1760: „Le monde végétal nous apporte une aide précieuse, non seulement pour établir, avec divers degrés de précision, de tels calendriers mais aussi pour mettre en évidence et, dans une certaine mesure, caractériser les modifications subies par l'environnement humain au cours de notre passe est un des chapitres les plus captivants de l'ethnobotanique“.

⁵ Metodele amintite au contribuit la formarea certitudinii că în Sahara actualul deșert era acoperit altădată cu vegetație bogată de tip mediteranean.

⁶ J. Millot — *L'Etnobotanique*, în vol. „Ethnologie générale“, Ed. Gallimard, 1968, p. 1763.

român. O remarcabilă activitate în această direcție a avut și B. P. Hașdeu — personalitate remarcabilă a culturii românești de la sfârșitul sec. XIX începând cu lansarea „Programei pentru adunarea datelor privitoare la limba română” — 1884, chestionar lansat în peste 700 de localități, ale căror răspunsuri conțineau numeroase date despre cunoștințele de etnobotanică ale poporului. Bogăția acestui material a sugerat poate ideea celor două concursuri instituite de Societatea de științe din România, lansate în 1892, respectiv în 1897, pe teme „Botanica populară română din punctul de vedere al credințelor, datinelor și literaturii populare” și „Cromatică poporului român”. Ca urmare acestora, au fost publicate lucrări de etnobotanică, iar altele au abordat problematica legată de obiceiurile tradiționale, în cadrul cărora au fost incluse și elemente de cunoștințe etnobotanice, cum sunt, cele elaborate de S. Fl. Marian, T. Pamfile, A. Gorovei, S. Manguica⁷ etc. În ultimele două decenii ale veacului nostru au apărut numeroase lucrări⁸ axate pe relevarea tezaurului etnobotanic și botanic românesc, o etapă importantă marcând-o Al. Borza cu al său „Dicționar etnobotanic” (1968), amplă culegere de denumiri de plante, din regiunile țării noastre. În anul 1979, etnograful Valeriu Butură înmănunchea într-o sinteză sistematică cunoștințele de etnobotanică ale poporului român, privitoare la numeroasele plante alimentare, plante textile care au favorizat dezvoltarea unor meșteșuguri; plante colorante, plante folosite în farmacopeea populară, legate de obiceiuri, rituri, credințe, mituri, punând la îndemâna cercetării etnobotanice din țară și străinătate un vast material pentru studiul comparativ, sau jalonând posibile piste noi de cercetare.

Toate lucrările amintite relevă preocupările constante din țara noastră pentru dezvoltarea bogatului fond de cunoștințe etnobotanice, de a demonstra vechimea acestora și importanța lor în studierea treptelor de civilizație a poporului.

Vechimea cunoștințelor etnobotanice la poporul român

Cunoștințele etnobotanice, ca important domeniu al științei populare devin argumente peremptorii alături de alte dovezi de natură isto-

⁷ Simion Florea Marian — *Sărbătorile la români*, vol. I—III, București, 1898—1901.

Simion Florea Marian — *Nunta la români*, București, 1890.

Simion Florea Marian — *Nașterea la români*, București, 1892.

Simion Florea Marian — *Înmormântarea la români*, București, 1892.

Tudor Pamfile — *Cerul și podoabele lui după credințele poporului român*, București, 1915.

Tudor Pamfile — *Văzduhul după credințele poporului român*, Buc., 1916.

Tudor Pamfile — *Sărbătorile de vară la români*, București, 1910.

Tudor Pamfile — *Agricultura la români*, București, 1913.

Tudor Pamfile — *Pământul după credințele poporului român*, Buc., 1924.

Artur Gorovei — *Credințe și superstiții ale poporului român*, Buc., 1915.

Pamfile Tudor, Mihail Lupescu — *Cromatică poporului român*, București,

1914.

Simion Manguica — *De însemnătatea botanicii românești*, în rev. „Familia”,

1874.

⁸ Vezi Valeriu Butură — *Enciclopedie de botanică românească*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979 și bibliografia.

rică, de cultură materială sau spirituală — a etnogenezei și continuității populației și ocupațiilor sale principale.

Vechimea multimilenară a acestor cunoștințe ale poporului român este atestată de fondul lexical (denumirile fiind autohtone în parte, multe însă fiind împrumutate din lexicul greco-roman, atât pentru plantele cultivate, cereale, pomi fructiferi, arbori, plante textile și oleaginoase, cât și pentru speciile din flora spontană). De altfel, cultivarea plantelor cerealiere și textile, a pomilor fructiferi și a viței de vie a constituit ocupația principală a autohtonilor, din cele mai vechi timpuri, în strânsă interdependență cu creșterea animalelor. Practica cultivării pământului era însoțită de obiceiuri, rituri, credințe despre plante și viața lor, despre ciclul vegetal, ori pentru invocarea fertilității și a fecundității, pentru înlăturarea forțelor malefice. Fondul spiritual, deosebit de complex dovedește deopotrivă vechimea lor precreștină și în același timp vechimea și permanența populației pe aceste meleaguri. Originea acestora se află, fără îndoială, în fondul spiritual al vechilor locuitori ai Daciei, peste care s-au suprapus elemente din cultura romană, succedate de unele împrumuturi de la alte popoare cu care au avut contacte sau vecinătate de-a lungul veacurilor.

Mai târziu, s-a încercat grefarea unor practici cultice pe riturile tradiționale de invocarea ploilor, ori de alungare a forțelor distrugătoare (grindină, secetă, uragane), fără ca acestea să aibă însă puterea de generalizare și extindere în cultura spirituală pe măsura celor străvechi, autohtone.

Geto-dacii, cultivatori de cereale, plante textile, pomi fructiferi, credeau că Zalmoxis⁹, zeităte cu semnificație chtoniană era generator al vieții, vegetației, fertilității, iar Gebeleizis, zeu al luminii, fulgerului și tunetului era forța ceaștă, amenințătoare, deseori distrugătoare. Unele credințe populare în legătură cu forța regeneratoare a pământului, cu forțele celeste etc., păstrate până azi, mai păstrează unele elemente care demonstrează că și-au tras „seva“ din filonul cultural al vechilor autohtoni (corespunzător ramurii tracilor dunăreni, de la nord de Haemus¹⁰).

Textele antice aduc dovezi grăitoare asupra bogatelor și diversificatele cunoștințe etnobotanice ale geto-dacilor. Astfel, medicul botanist grec, Pedakios Dioscorides din Anazarba în lucrarea „De materia medica“ făcea o adevărată sinteză a cunoștințelor botanice și medicale din sec. I e.n., în lumea bazinului mediteranean și a ținuturilor carpatobalcanice. Între cele 704 plante înregistrate în lucrare, Dioscorides includea 40 (după unii cercetători, 42) denumiri dacice, care completau lista celor grecești, romane, sau provenind din limba altor popoare pe care le va fi cunoscut în calitate sa de medic militar. Lucrarea sa, adresată atât vindecătorilor empirici, medicilor, deopotrivă culegătorilor, negustorilor, vânzătorilor de plante medicinale are o valoare deosebită și în cercetarea relațiilor populației dacice din nordul Dunării, cu popoarele sud-

⁹ Istoricul I. I. Russu susține semnificația semantică a numelui de Zamolxis, de la „zamol“ = pământ, zeităte a pământului, personificarea izvorului vieții, fertilității, vegetației (apud. I. I. Russu — „Religia traco-dacilor“. Zei, credințe, practici religioase, Cluj, 1947); vezi și „Istoria României“, vol. I, 1960, p. 330—331; H. Dai-covicu — „Dacia de la Burebista la cucerirea romană“, Cluj, 1972.

¹⁰ Idem, ibidem, p. 180, 106—110.

dunărene, în acea vreme, fiind în același timp dovada răspândirii cunoștințelor empirice ale dacilor privind „proprietățile ierburilor și arbuștilor“. Dintre nenumăratele copii care au circulat, cel mai vechi manuscris copie (și cel mai reușit) după lucrarea lui Dioscorides a fost „Codex Constantinopolitanus“, numit și „Vindobonensis“, realizat în anul 512¹¹.

„De materia medica“ cuprindea descrierea proprietăților plantelor, întrebuițarea lor, fazele și modul de a fi culese etc (se recomanda culegerea plantelor pe timp uscat, cu cer senin și nu ploios, de preferință din zonele de munte și de la mare altitudine, din locuri bătute de vânt). De asemenea, se contura principiul valabil și azi în legătură cu necesitatea urmării stadiilor de dezvoltare a plantelor, de la încolțirea lor și până la coacerea fructului pentru a nu cădea în eroarea acelor care au afirmat că „unele plante nu aduc nici flori, n-au nici tulpini și nici fructe“¹². Lucrarea a fost structurată în 5 capitole:

Cartea I — plante ierboase, rășini, balsamuri, arbori și arbuști, indicate pentru prepararea uleiurilor și a unguentelor;

Cartea II — materii medicale de origine animală, plante cerealiere, leguminoase, crucifere, comosite, liliacee, unele fiind aromatice;

Cartea III — majoritatea compositelor, umbelifere, labiate etc.

Cartea IV — restul plantelor din familii cu mai puține specii, dar și unele comosite, labiate, ferigi, ciuperci etc.

Cartea V — vinurile și materiile anorganice¹³.

O altă lucrare a antichității, „De medicaminibus herbarum“ sau „De herbarum virtutibus“ a lui Pseudo-Apuleius menționa din nou denumiri de plante dacice, între cele 131, 32 nume de plante (după unii 26) dacice. Cele două lucrări amintite cuprindeau pe de o parte numeroase specii comune, cu multiple întrebuițări medicale, pe de altă parte, plantele cu întrebuițări mai restrânse, dar fiind din abundență în flora zonelor indicate.

Pentru a facilita studiul comparativ al denumirii plantelor, etnograful Valeriu Butură a alăturat denumirile românești actuale ale plantelor la denumirile științifice, la cele dacice (cf. lui Dioscorides și Pseudo-Apuleius), denumirile grecești și latine fiind deosebit de grăitoare¹⁴. Mai interesante pentru urmărirea schimbărilor produse în evoluția denumirilor de atunci și până acum, în limba română sunt câteva denumiri: *brustur* (*Arctium lappa* L.), *riborasta* (Pseudo-Apuleius), arkeion (gr.) *lappa* (lat.) *cinci-degete* (*Potenilla reptans* L.), *propedila* (Dioscoride, Pseudo-Apuleius), *pentaphillon* (gr.), *quinquefolium* (lat.), *rosmarinul* (*Rosmarinus officinalis* L.), *drakontos* (Pseudo-Apuleius), *libanotis* (gr.), *rosmarinum* (lat); știr *Amaranthus angustifolius* Lam.), știr (*Amaranthus angusticollis* Lam.), blis

¹¹ Vezi Váczy C. — *Nomenclatura dacică a plantelor la Dioscorides și Pseudo-Apuleius*, în vol. V—VI al anuarului „Acta Musei Napocensis“, Cluj, Muzeul de istorie, 1968, 1969.

¹² Idem, ibidem, partea I, vol. V al anuarului „Acta Musei Napocensis“, 1968, p. 64.

¹³ Idem, ibidem, p. 65.

¹⁴ Idem, ibidem, în vol. VI al anuarului „Acta Musei Napocensis“, 1969, p. 115—129; idem, ibidem, vol. VIII, 1971, p. 103—133; vezi și V. Butuc, op. cit., p. 14.

(Dioscorides), bliton (gr.), blitum (lat) etc. În limba română nu s-au păstrat denumirile dacice, dar se observă că s-au moștenit de la romani numele principalelor plante (mai puțin din greacă) pentru specii cultivate sau din flora spontană. Odată cu ele, se vor fi moștenit și cunoștințe, credințe cu o continuitate neîntreruptă până azi, în viața poporului.

Terminologia plantelor cunoscute pe teritoriul carpato-danubian

Dicționarul etnobotanic al lui Al. Borza, — (cel mai complet de acest fel din câte au fost publicate) menționează cca 2 100 specii, din care 876 sunt atestate de către cercetătorii botaniști, etnologi etc. — ca utilizate de populația țării pentru prepararea remediilor terapeutice, a coloranților și în alimentație. Valeriu Butură, urmărind etimologia denumirilor de plante le situează pe trei categorii: *denumiri din fondul cultural original*, cuprinzând *denumiri dacice* (brândușă, gorun, curpen, mazăre, spânz, copac, ghimpe, mugure, pâstaie, sămbure, strugure, brad¹⁵, de această ultimă specie legându-se și străvechi obiceiuri, semnificații, cântece care pot avea de asemenea o origine autohtonă (și *denumiri latine*) pentru plante cultivate: grâu (granum), mei (millium), orz (hordeum), secară (secale), ai (alium), usturoi (ustulare) linte (lens, lentis), ceapă (caepa), varză (vir(i)dia), legumă (legumen); pomi: cireș (ceresius), măr (malum), pom (pomus), prun (prunus); vița (vitea), vie (vinea), coardă (chorda); plante textile: inul (linum), cânepa (canepa); copaci și plante din flora spontană: carpen (carpinus), fag (fagus), alună (abellona), arțar (arciarium), salcie (salix), urzica (urtica), patlagina (plantago) etc. De origine latină sunt și denumirile părților plantelor: iarbă, rădăcină, frunză, foaie, floare, tufă, lemn, floare, fruct, sămânță.

Unitatea limbii române și implicit și cea a contextului cultural este dovedită însăși de răspândirea în toate ținuturile țării a denumirilor speciilor care au avut o importanță mare în viața locuitorilor, fără sinonime regionale. Aceste denumiri s-au păstrat datorită modului de trai, sedentar, al poporului, datorită locuirii și cultivării sau folosirii permanente a resurselor naturale oferite de vegetația țării.

A doua mare categorie luată în considerare de botaniști și etnologi¹⁶ a fost cea a denumirilor românești, extrem de numeroase, date după particularitățile morfologice ale plantei, sau după culoare: albăstrele, vinețe, roșioare, mahonie, iarba cu spini, iarba mare etc.; după analogii morfologice: foarfeca bălții, floare de vioară, furculiță, fumul pământului, coleșă, guleraș etc.; după gustul lor: fierea pământului, iarba amară, mierea ursului, feriga dulce, cumlău, amărală etc.; prin analogie cu părți anatomice, din regnul animal: cornul caprei, colțul lupului, fierușa șo-

¹⁵ Cf. I. I. Russu — *Limba traco-dacilor*, București, 1967.

¹⁶ Vezi I. Simionescu — „*Flora României*”, București, 1939; Al. Borza — „*Dicționar etnobotanic*”, Editura Academiei R.S.R., Buc., 1968; V. Butură, op. cit.; Elena Stratul — „*Contribuții etnobotanice (zona Văii Bistrei)*” în „*Tibiscus*”, II, Timișoara, 1972, p. 269—271; Maria Bocșe, Ana Marossy, Virgil Giurcă — „*Cercetări etnobotanice în bazinul superior al Crișului Negru*”, în vol. „*Tibiscus*”, 1974, p. 273—281; Stahl H. H. (sub redacția) — „*Nerej, un village d'une région archaïque*”, II — „*Les manifestations spirituelles*”, Bucarest, f.a.

pârelor, dinți, iarba bărboasă etc. Numeroase plante își iau denumirea după afecțiunile pentru care sunt folosite: iarba de vătămătură, iarba de gălbează, iarba de orbalț, iarba mărinului, iarba tăieturii, floarea somnului, iarba zgâibii, iarba de junghiuri, gălbinare etc. Alte plante au fost denumite după categoriile sociale sau etnice: flori boierești, flori cojocărești, flori armenești, liliac nemțesc, lemn tătărăsc (nume care au la origine și legende despre locul de proveniență a plantelor).

Alte plante au primit denumirea populară după semnificația lor mistică sau magică: lingura zânelor, lingura zmeilor, iarba fiarelor, iarba de iubit, buruiană de nouă daturi. Unele s-au denumit după locul unde creșteau: iarba Boiului, buruiana de pe hotar, buruiana de la dunga apei, iarba de pe stean etc.

Desigur, încă multe categorii s-ar putea grupa, mai ales, așa cum s-a văzut, din floarea spontană. Câteva denumiri constituie împrumuturi slave sau de la populațiile așezate ulterior pe teritoriul țării: macriș, mac, roiniță, hamei, sovârf, samfireag, hodolean etc.

Valoarea și semnificația plantelor în cultura tradițională

Cercetările de etnobotanică întreprinse pe teritoriul țării noastre au scos la lumină obiceiuri, cunoștințe și practici străvechi, conservate și perpetuate până în zilele noastre, în pofida schimbărilor ce s-au produs în viața social-economică a așezărilor rurale de-a lungul istoriei. Credințele și obiceiurile, riturile și practicile în care plantele au o semnificație majoră, generată de valoarea acestora în cadrul ocupațiilor, a alimentației, a terapiei populare etc. — sunt legate de marele circuit cosmic, de ciclul anotimpurilor, al vegetației și revitalizării întregii naturi. Riturile agrare care străbat în toate domeniile manifestărilor spirituale: în cadrul practicilor agricole pentru cultivarea pământului, în obiceiurile calendaristice, în riturile de fertilitate, în obiceiurile de familie — dovedesc strânsa legătură dintre mediul natural, vegetație și activitățile umane, precum și vechimea agriculturii, ca ocupație preponderentă a locuitorilor țării, din timpuri străvechi.

Concepția populară despre puterea plantelor asupra vieții omului, asupra tuturor acțiunilor sale este izvorâtă din simbioza om—natură, din experiențele și cunoștințele empirice ale omului. Dar aceeași gândire tradițională cuprinde și ideea puterii de transformare sau de îndepărtare a forțelor malefice ce ar influența ritmul, echilibrul existenței, prin puterea omului, prin știința de a folosi plantele, forța lor vitală, energia potențială. În cultura populară există nenumărate exemple de acest fel: obiceiul scuturatului pomilor pentru stimularea rodirii, primăvara, într-un dialog între om și pom¹⁷ (în Bihor), încercarea „puterii sămânței“, prin punerea la încolțit a boabelor de grâu, în timpul sărbătorilor din martie, agățarea cununilor de sânziene la capătul holdelor¹⁸ etc. Dar

¹⁷ Maria Boșe Călugăru — „Obiceiuri agrare pe valea Crișului Negru“, în vol. „Zilele folclorului bihorean“, Oradea, 1974; cf. și Gh. Pavelescu — „Cercetări folclorice în sudul jud. Bihor“, Sibiu, 1945.

¹⁸ Ibidem.

împletirea vieții omului cu-a vegetației, invocarea particularităților plantelor (vigurozitate, frumusețe, echilibru, parfum, armonie) și răsfrângerea acestor atribute asupra existenței umane, prin relație simpatetică sunt idei ce stau la baza mai tuturor obiceiurilor de familie. Astfel, apa în care erau scăldați copiii nou-născuți (și în care se introdusese hodo-lean, usturoi, slăbănog, rostopască, ca plante considerate cu puteri magice) era întrebuințată pentru stropirea florilor din grădină, sau a pomilor fructiferi. Regăsim această invocare a norocului, sănătății și virtuților copiilor în legătură cu acelea ale plantelor și în fragmentul de cântec popular cules de Miron Pompiliu, la sfârșitul secolului al XIX-lea, în Bihor:

„Eu, murgule nu-s de vină	Și maica ciupa o țapat-o
Că maica m-o ciupăit	Lângă grădina cu flori,
În șustariu cu lapte dulce,	Să fiu dragă la feciori
Să fiu mândră ca și-o cruce,	Și lângă grădina verde,

Să fiu dragă cui mă vede¹⁹

Interdependența dintre om și lumea vegetală este evidentă, însă mai ales în procesul activităților agricole, propriu-zise, înglobate în sfera mare a culturii materiale, căci „cultură înseamnă în același timp o acțiune asupra mediului fizic, până la formarea unui ecosistem în care este integrată și natura, dar și un nou mediu de viață, cel cultural, până la constituirea unor ecosisteme în care omul se găsește în interdependență și interacțiune cu propriile creații, activități sau produse²⁰. Rolul jucat de lumea vegetală în gândirea și concepția umană merită să suscite interesul.

Conform gândirii tradiționale, plantele, arborii erau principalii intermediari între cosmos și om. Ele contribuiau la asigurarea echilibrului individului, legându-l prin relațiile biopsihice de natură, de universul vegetal, căruia i se simțea perfect integrat. Folclorul popoarelor, basmele mai ales vorbesc despre originea vegetală a unor eroi sau zeități cu puteri și calități deosebite (născuți din dafin, stejar, salcie, ori din petalele de trandafir, lealea etc²¹).

Marile etape ale vieții, ale familiei aveau drept simboluri apotropaice florile, plantele, arborii. Primăvara, în martie, „în noaptea de 23, de Sf. Toader“, fetele din zonele Munților Apuseni, Bihor, Câmpia Transilvaniei, Țara Oașului, etc. își spălau părul în apa în care au pus mlădițe de salcie (*Salix babylonica* L.), popivnic (*Asarum europaeum* L.), folofiu (*Vinca minor* L.), lemn de corn (*Ligustrum vulgare*), iederiță (He-

¹⁹ Miron Pompiliu — „Folcloristică. Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharia“, în Arhivă Sectorului de etnologie și sociologie al Centrului de științe sociale din Cluj, ms. nr. 135.

²⁰ Barnea M., Al. Calciu — „Ecologie umană“, Editura medicală, București, 1979.

²¹ Aceste basme populare au inspirat și creația literară cultă. Putem cita ca exemplu poezia lui M. Eminescu „Fata din dafin“, dar literatura română, ca și cea universală abundă în astfel de motive mitologice.

dera helix), busuioc (*Ocimum basilicum*) și flori de fân (Poalpina), „ca să crească lung părul și să miroase ca iarba fânețelor, sub stropul ploilor”²². Apa era apoi deșertată la rădăcina pomilor, pentru a stimula „roada și vloga”.

Căsătoria implica de asemenea rituri în cadrul căroră, sistemul limbajului semiotic cuprindea simboluri esențiale, vegetale. Steagul de nuntă se făcea din lemn verde (ca vitalitatea plantei și puterea ei de adaptare să se răsfrângă asupra noii familii), cununa miresei se făcea din mlădițe verzi de salcie. După un străvechi obicei, cununia se făcea sub pomi roditori, în timpul ritualului ambii miri ținându-se de ramurile unui pom, acest gest având semnificația invocării răsfrângerii fertilității din lumea vegetală, asupra existenței noii familii. În același timp, acest eveniment de importanță fundamentală în viața și perpetuarea comunității tradiționale era anunțat întregii colectivități prin împodobirea casei miresei cu crengi de brad, sau cu tulpini întregi puse la poartă²³, ca semn al trăinicieii, al vitalității. O străveche reminiscență a dendrolatriei o semnifica punerea bradului împodobit pe mormântul tinerilor (în Transilvania)²⁴, ca și punerea „pomului de pomană” la mort (brad sau prun împodobit cu batiste, basmale, fructe, turtă dulce, covrigi, ori ulcioare, asociate ideii și obiceiului „trasului izvorului”, constând din purtatul apei la rudeni sau prieteni timp de 40 de zile ca pomană după cel decedat) în Banat, Bihor, Moldova²⁵ etc. De altfel, credințele despre arborele — geniu protector erau foarte răspândite și în antichitatea greco-romană ca și în cea orientală²⁶.

Numărate rituri legate de ciclul calendaristic agrar implicau simbolurile plantelor, arborilor, în invocarea fertilității, a pluvialității. Pentru paza caselor și a gospodăriei, pentru înlăturarea forțelor malefice, distrugătoare (îmbolnăvirea vitelor sau a membrilor familiei, grindina, trzănetul etc), în cadrul sărbătorilor de primăvară (la 23 aprilie) se puneau ramuri de rug (*Rosa canina* L.), de salcâm (*Robinia pseudacacia* L.), busuioc (*Ocimum basilicum* L.), usturoi (*Allium sativum* L.), la porți, la ușile locuințelor, la construcțiile gospodărești²⁷.

În toate zonele țării, la 1 Mai se puneau „armindenii”, ramuri sau tulpini întregi de mesteacăn, salcie, fag, tei sau brad (în raport cu vegetația specifică unei zone sau alteia), lăsându-se la poartă până în anul următor, când se aprindea focul în cuptor, pentru coacerea primei pâini din grâu nou²⁸. Numeroasele rituri și credințe au pătruns și în folclorul ro-

²² Pavelescu, op. cit.; Gh. Pavelescu — „Cercetări asupra magiei la români din Munții Apuseni”, București, 1945, editată de Institutul Social Român.

²³ Apud Ion Mușlea, Ov. Bârlea — „Tipologia folclorului”, din *Răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hașdeu*, Editură Minerva, București, 1970, p. 438.

²⁴ Ibidem, p. 451.

²⁵ Ibidem, p. 452—453.

²⁶ Cf. J. Millot, op. cit., p. 1755: arătând că arborele era văzut „puissant ses forces dans la terre pour monter à l'assaut du ciel”.

²⁷ Gh. Pavelescu, op. cit., S. Fl. Marian — „Sărbătorile la români”, vol. I—II, București, 1898—1901.

²⁸ Apud Mușlea — Bârlea, op. cit., Gh. Pavelescu, op. cit.; Maria Boșe — „Grâul — finalitate și simbol în obiceiurile cu caracter agrar din Valea Barcăului”, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei, 1977, vol. IX, Cluj-Napoca.

mănesc, în mitologia botanică, plantele fiind considerate ca elemente benefice, protectoare împotriva forțelor distrugătoare, care distrug, răpesc „mana“, puterea germinativă a grânelor, a pomilor, chiar a vitelor²⁹.

Cele mai numeroase credințe și practici rituale care însoțesc muncile agricole sunt cele în legătură cu plantele cultivate, cerealiere sau textile.

Plantele cultivate

Numeroase dovezi arheologice descoperite în toate regiunile prospectate au atestat că agricultura pe teritoriul țării noastre are tradiții milenare. Depozitele de grâu carbonizat dezvăluie odată cu așezările și locuințele populației străvechi, au atestat vechimea multimilenară a cultivării grâului pe teritoriul patriei noastre³⁰.

Deopotrivă, însemnările scriitorilor antici despre lumea geto-dacă, uneltele agricole (săpăligi, hârlețe, seceri, brăzdare de plug, râșnițe etc.) au demonstrat cu prisosință acest lucru. Alături de cereale (grâu, orz, mei), pomi fructiferi și viță de vie se cultivau plantele textile, inul și cânepa sunt amintite încă din antichitate. Herodot spunea „tracii își fac din cânepă, haine care seamănă foarte mult cu cele din in, cine nu e prea obișnuit cu ea nici nu o poate deosebi dacă e vorba de in sau cânepă...“³¹. Importantă nu este numai informația despre cultivarea celor două plante textile, ci la fel de însemnată pentru istoria civilizației populare este afirmația în legătură cu tehnicile de prelucrare a cânepii, în așa fel încât textura pânzei de cânepă să se confunde cu aceea de in. Acest fapt trebuie să fi fost rezultatul unei îndelungate cultivări și prelucrări a acestor plante de către geto-daci.

Fertilitatea pământului (în puterea lui Zalmoxis) și amenințarea care planta asupra holdelor (după vrerea lui Gebeleizis) de-a lungul întregului ciclu agrar trebuie să fi constituit izvorul atâtor credințe și practici de ordin magic-religios la geto-daci. De altfel, la toate popoarele, cultul divinităților chioniene le înfățișa ca pe niște puteri creatoare, cosmice la început, apoi, pământul având reprezentarea maternă, hrănitoare a celor ce-a îngrijesc și o adoră³².

De altfel, cultul fecundității și al fertilității era atestat încă mai timpuriu în spațiul carpato-danubian și de mulțimea figurinelor feminine din lut (descoperite la Cârma Dolj, Otomani, Hamangia etc.), vădind legături cu lumea mediteraneană și a Asiei Mici³³ (regiuni prin intermediul cărora s-au răspândit în Europa cerealele, de origine din Asia Centrală), în legătură cu aceleași culturi agrare, de o similitudine

²⁹ Ibidem.

³⁰ Cf. „Istoria României“, vol. I, 1960, Editura Academiei R.P.R.

³¹ Apud Herodot — „Istoriă“, IV, p. 75 în „Izvoare privind istoria României“, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 43.

³² Cf. Mircea Eliade — „Histoire des croyances et des idées religieuses“, II, Payot, 1978, p. 17; Idem — „Mythes, rêves et mystères“, Gallimard, 1957, Paris, p. 227.

³³ Apud Vladimir Dumitrescu — „Arta preistorică în România“, București, 1974.

izbitoare³⁴ (cultul lui Ceres-Demeter, Dionysos, Pomona, Flora). Chiar riturile de înmormântare erau asociate celor de fertilitate, ca și celor ale cultului soarelui.

În credințele celor vechi, arăta arheologul francez André Varagnac „pământul era mort după ce da recoltele, trebuia deci să regenereze. Grăuntele de grâu era elementul fecund pus în pântecul pământului. Acest foetus trebuia hrănit: sufletelor morților îngropați în acest pământ și ființelor binefăcătoare li se cereau să ajute la creșterea acestuia³⁵. Calendarul celților, de exemplu, începea la 1 noiembrie (prima zi a anului și începutul ciclului agrar), sărbătorit în mod deosebit, ulterior această dată fiind asociată și cultului morților³⁶.

Obiceiurile agrare ale poporului român exprimă însăși concepția unei populații sedentare, de agricultori, iar cercetarea etnobotanică reflectă în același timp viața comunităților rurale de pe teritoriul țării ca unități sociale bine încheiate, în care tradiția, obiceiul, îndeplinirea întocmai a gesturilor, a practicilor transmise și moștenite peste generații concureau la optima desfășurare a vieții și a activității.

Empirismul multimilenar l-a dus pe om la concluzia legăturii dintre ciclul temporal, mișcarea astrilor și ciclul vegetației. Fiecare etapă este însoțită de obiceiuri corespunzătoare, referitoare la fertilitate, prosperitate, mană. În gândirea tradițională, înfăptuirea deplină a obiceiului completează practicile agrare propriu-zise, dând omului speranțe reușitei muncii sale.

Cele mai variate rituri de fertilitate erau asociate culturii grâului și a cânepii, plante cultivate din vechime, pe teritoriul carpato-dunărean³⁷.

Legate de cultura grâului, obiceiurile agrare se întrepătrund cu etapele muncii și ale vieții. În cultura tradițională românească au fost evidențiate în primul rând riturile care însoțesc fazele de cultivare a pământului, riturile din cadrul obiceiurilor calendaristice în cadrul obiceiurilor de familie, grâul având valoare de simbol în invocarea fertilității, a fecundității, a manei. Empirismul a condus în conștiința poporului la ideea solidarității între diversele modalități ale fertilității biocosmice, la ideea legăturii dintre lună, soare, pluvialitate și vegetație. „Luna dă colț grâului, iar soarele crește și coace boboul“ definesc credințele popu-

³⁴ Vezi Jérôme Carcopino — „Viața cotidiană în Roma la apogeul imperiului“, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 162; Paul Faure — „Viața de fiecare zi în Creta lui Minos“, 1500 î.e.n., București, 1977, Editura Eminescu, vezi și Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu — „Dicționar enciclopedic de artă veche a României“, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 95, p. 134.

³⁵ André Varagnac — Marthe Chollot Varagnac — „Les traditions populaire“, Paris, 1978, p. 39; vezi și Mircea Eliade — „Traité d'histoire des religions“, Paris, ed. Payot, 1976.

³⁶ Idem, ibidem.

³⁷ Cf. Valeriu Butură — „Credințe în legătură cu cultura grâului la români din Transilvania“, în rev. „Sociologie românească“, an II, nr. 7—8, iulie, 1937, p. 358—359, Mușlea — Bârlea, op. cit.; Adrian Fochi — „Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu“, Editura Minerva, București, 1976.

lare însăși dichotomia ontologică universală³⁸. Aratul și semănatul marcau momente importante, decisive iar pentru reușita lor se adăugau o serie de gesturi rituale, interdicții sau „sacrificii“, cum le numea Mircea Eliade. Mai ales în prima zi a acestor munci, oamenii trebuiau să poarte haine noi, curate, „ca să nu se facă tăciune în grâu“. Vitele erau îndemnate la drum cu o nuia verde de răchită, ca pe unde trec „să înverzească brazda“. La coarnele vitelor se lega năframă în care se înnodau boabe de grâu de la „cununa“ secerișului din anul anterior, fire de hodolean, mlădițe de leuștean, rămurele de rostopască, pentru a atrage fertilitatea și protecția magică a holdelor³⁹. Chiar instrumentarul avea un sens analog: lanțul încopciat peste care trec vitele la ieșirea din gospodărire, potcoava care se leagă la grindeiul plugului, legătura cu plantele. Aceste credințe întăresc ideea că în gândirea populară tradițională „magia instrumentelor face parte integrantă din marea magie a muncii prin care omul își începe existența istorică“⁴⁰. Nenumărate elemente sau instrumente, simboluri cu polivalență funcțională se leagă și de etapa semănatului grâului. Sămânța se păstra în oale de lut, sau coșuri lipite cu pământ, în care se pun boabe din cununa de la seceriș, busuioc, usturoi⁴¹ etc. Semănătorul reține în aceste cazuri doar calitățile simbolice dorite în acea etapă: fecunditatea pământului, fertilitatea, menite să se răsfrângă prin continuitate asupra substanței purtătoare de masă.

Între riturile agrare legate de cultivarea grâului, un loc important îl ocupau cele pentru provocarea sau stăvilirea fenomenelor cosmice. Ele se manifestau pentru asigurarea fertilității câmpurilor, pentru obținerea recoltelor, pentru provocarea ploii binefăcătoare. Între nenumărate rituri pentru invocarea ploii strâns legate de funcțiile magice ale vegetației și de ciclul cosmic este *paperuda* (caracteristică zonelor etnografice din Transilvania, Banat, Crișana, Bistrița, Maramureș), un tânăr sau un copil îmbrăcându-se în frunzar verde și trecând cu alai, pe ulișele satului, în timp ce rostesc un cântec ritual de invocare a ploii, iar oamenii îi stropesc cu apă și le dau daruri, ca să înceteze seceta și să se „deslege ploile“. *Păpăruda* („băbărugă“, „dodoloaie“, „hodoloaie“) implica rituri manuale (jocul, gestică, udatul), însoțite de cele orale, care redau finalitatea însăși a obiceiului: Cântecul *paperudei*, altădată o lungă orăție ale cărei versuri erau punctate de ritmica mișcărilor, pe măsură ce obiceiul intră în desuetudine devine tot mai sintetic, mai simplu. Iată o variantă auzită pe Crișul Negru, în Bihor:

Păpăruga ruga	Dă-ne, nană, cinsto
Adă-ne ploița,	Ouă și plăcinte
Ploiță curată,	Dă-ne și clisută
Fără vânt și piatră	Să chemăm ploița ⁴²

³⁸ Cf. informațiilor orale de pe teren, în toate zonele etnografice ale țării. Vezi și Mircea Eliade — „*Traité d'histoire des religions*“ chapitre „La lune et la mystique lunaire“, Paris, Ed. Payot, 1964.

³⁹ Vezi Gh. Pavelescu, op. cit.; M. Bocșe — „Grâul...“, pag. 266.

⁴⁰ Anghel Paul — „O istorie posibilă a literaturii române“, în rev. *Familia*, nr. 8, august, 1972.

⁴¹ Cf. relatărilor informatorilor din zonele Munților Apuseni. Vezi Gh. Pavelescu, op. cit.

⁴² Vezi Maria Bocșe Călugăru — „*Obiceiuri agrare pe valea Crișului Negru*“, în vol. „Zilele folclorului bihorean“, Oradea, 1974.

În Transilvania, obiceiul a fost cunoscut și într-o variantă mai veche, „păpălugăra“ sau „sângeorzul“, integrată în practica cultică drept simbol al primăverii și al fertilității, și organizată la dată fixă (23 aprilie).

În Câmpia Română, pe timp secetos, exista tradiția unei alte invocări a ploii, prin ducerea și udarea în gărlă a „mumuliței ploii“, și a „tatălui soare“ reprezentați de două figurine din lut, duse de un copil (o fetiță) condusă de un alai de fete.

Numeroase erau de asemenea riturile de masă, pentru rodnicia holdeilor de grâu, manifestate în cadrul diferitelor sărbători calendaristice (punerea grâului la încolțit, în blide, la Sf. Toader, împletitul cununilor de sânziene pentru pusul la „capul holdei“, ca și a mănunchiurilor de *Chelidonium*, *Allium sativum*, *Valeriana officinalis* L.) plante cărora credințele tradiționale le atribuiau o valoare magică rostirea descânteceilor pentru întărirea sau readucerea manei⁴³ etc. Punctul culminant al marelui „drame agricole“ îl constituia secerișul. Ritualurile simple sau elaborate ca într-un adevărat scenariu dramatic⁴⁴ aveau drept scop stabilirea unor raporturi favorabile între om și rod, asigurând în acest fel regenerarea periodică a grâului. Forța întregii vegetații — se credea — rezidă în ultimele spice de grâu, după o concepție de largă circulație în folclorul românesc. De această credință se leagă și *cununa la seceriș*, obicei străvechi, cu similitudini în toate satele de pe Crișuri, ca în întreaga Transilvanie⁵⁴, Ceremonialul „cununii“ cu numeroase secvențe asemănătoare ritualului nupțial, s-a dezvoltat pe măsura acumulării unor experiențe individuale, sau colective, care s-au înălțat într-un complex de manifestări, căpătând în sânul colectivității respective, imperative cu drept de norme fixe. Cununa secerișului se împletea din ultimele spice de grâu rămase în urma clăcii la seceriș, organizată între rudeni sau vecinătăți, era purtată de o fecioară, care împreună cu alaiul ce o însoțea de-a lungul satului era stropită cu apă din fiecare gospodărie. Udarea cununii (care era păstrată apoi în casă tot timpul anului, cu semnificație simbolică, dar și pentru a folosi spicele în practicile terapeutice sau magice) implica similitudinea, invocarea ploii. „Fenomenul real (ploaia) este substituit printr-un gest omenesc (stropitul), cu funcție semantică și magică fel în același timp“⁴⁶. Cântecul cununii, rostit de alaiul „cununii“ nara la fel cu orațiile și colindele de la Anul Nou (Plugușorul, „Mulțămita colacului“, în Bihor, Sălaj, Banat) muncile efectuate la câmp, pentru obținerea grâului. Această repetare ritmică (integrată obiceiului de fertilitate) a tuturor activităților agriculturii pentru obținerea rodului implica în sine un real rit de întărire, de împlinire a practicilor pozitive agricole, prin forța ansamblului sincretic: gestică, cântec, orație, dans etc.

⁴³ Mircea Eliade — „Traité...“, cap. „Puissance de la récolte“, Paris, Ed. Payot, 1970.

⁴⁴ Cf. Pop Mihai, Ruxândoiu Pavel — „Folclor literar românesc“, Editura didactică și pedagogică, București, 1976.

⁴⁵ Valeriu Butură — „Credințe în legătură cu cultura grâului...“, Moldovanu-Nestor Elisabeta — „Cununa — sărbătoare a secerișului“, în „Revista de etnografie și folclor“, tom 9, 1964, nr. 6, p. 615—635; Talos Ion — „Obiceiuri privitoare la seceriș“, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anul 1968—1970, Cluj, 1971, p. 261—278 etc.

⁴⁶ Pop-Ruxândoiu, op. cit., p. 147.

Trebuie să se facă sublinierea că grâul avea o semnificație majoră și în riturile de familie. Apropierea a două ceremonialuri diferite, nunta și cununa secerișului e posibilă, dacă avem în vedere că la temelie ambelor ritualuri stă un fond vital, al experiențelor multimilenare și credințe în oportunitatea riturilor de fertilitate și fecunditate, pentru perpetuarea pe plan biologic și social-economic. Existența obiceiului cununii pe o arie largă, exprimă viziunea comună asupra muncii, asupra cosmosului, bazată pe experiențe umane și sociale comune. Iată, așa dar, încă o expresie a unității fondului spiritual al culturii populare românești, cristalizat din mulțimea valorilor locale, cu caracter specific.

În obiceiurile la naștere, semnificația grâului era în relație cu destinul viitor al copilului. Pentru a fi harnic și norocos, copilului nou-născut i se puneau în scutece fire *zburătoare* (*Chamaenerion angustifolium* L.) usturoi (*Allium sativum* L.) și boabe de grâu, din cununa de la seceriș.

În cadrul nunții, grâul avea o valoare simbolică deosebită, se puneau spice de grâu de la cununa secerișului, în steagul de nuntă, în cununa miresei. Peste miri se arunca grâu, invocându-se prin analogie, fertilitatea, fecunditatea.

În sfârșit, grâul intra și în componența rituală a înmormântării. Se puneau lumânări aprinse, în blide cu grâu, în urma mortului se aruncau boabe de grâu („ca mortul să nu ducă cu sine vlaga boilor roada și puterea pământului”⁴⁷). Ceremonialul funerar este alcătuit dintr-o mulțime de secvențe pregătitoare, din trepte succesive) din care am amintit doar succint câteva doar cu intenția de a releva funcțiile și semnificațiile grâului în viața tradițională.

O altă categorie de practici, în care grâul are o semnificație magico-terapeutică o putem sesiza în etnoiatria satelor. Pâinea de grâu constituie baza alimentației poporului. Dar grâul intră și în componența substanțelor vegetale preparate cu „țintorie” (*Centaurium umbelatum*), cu „iarba secerii” (*Betonica officinalis* L.), pentru tratarea bolilor de ochi, friguri, dureri de stomac etc.

Fără pretenția epuizării exemplificărilor în care grâul are o valoare simbolică, am dorit doar semnalarea celor mai semnificative obiceiuri. Din toate riturile transpare ideea generală și generatoare că „omul are conștiința vocației sale de spăritor al existenței, de virtual protector la luminii”⁴⁸; de agent care asigură normalitatea existenței, naștere, creștere, înflorirea, rod, deci integrare desăvârșită în marele ciclu al fertilității⁴⁹.

Cultivarea cânepii implica de asemenea numeroase obiceiuri, rituri, credințe, bogăția lor explicându-se prin vechimea prezenței acestora între plantele cultivate în țara noastră, prin rosturile ei practice în economia rurală, în alimentația poporului, în practicile terapeutice. Appreciată încă din antichitate în Asia, India, Arabia, Africa, pentru virtuțile ei ca plantă textilă, alimentară (semințele), narcotică, cânepa este atestată de Herodot, la sciți (sec. VI—VII î.e.n.), de la care au învățat s-o cultive tracii, folosind-o pentru fibra textilă, dar și pentru vindecarea

⁴⁷ Cf. informațiilor orale din zonele etnografice ale Transilvaniei.

⁴⁸ Anghel Paul, op. cit.

⁴⁹ Idem, ibidem.

rănilor, arsurilor⁵⁰ inflorescența cânepii fiind folosită conform tradiției empirice, și azi, pentru vindecarea arsurilor.

În cultura materială a poporului român, cânepa deținea un loc important, fiind cultivată pentru confecționarea îmbrăcăminte, pentru țesutul textilelor de uz gospodăresc și de împodobit interioarele locuințelor tradiționale. Anterior cultivării florii-soarelui, ca plantă oleaginoasă, din semințele de cânepă se storcea un ulei întrebuințat în alimentație. Din aceleași semințe de cânepă, zdrobite cu ajutorul pivelor de ulei se obținea un fel de făină, folosită pentru prepararea unei paste comestibile (în amestec cu apă, sau lapte), „jufla”⁵¹ (cum se numea în părțile Moldovei), sau „târba”⁵² (numită în zonele din vestul țării, Munții Apuseni, Bihor etc.). Acesta va fi fost modul inițial de întrebuințare a plantelor oleaginoase, mai târziu, folosirea juflei, târbei în alimentație păstrându-se doar în câteva enclave etnografice (nordul Moldovei, Bihor, Oaș).

Uleiul obținut din cânepă se întrebuința la prepararea vopselelor, iar semințele se întrebuințau și ca hrană pentru păsări.

În medicina populară, cânepa era întrebuințată ca narcotic, având compuși cu efect sedativ, diuretic, emolient, era recomandată în tratarea bolilor de plămâni, a nevralgiilor diferite, a bolilor de stomac, ca antidot împotriva otrăvirilor, pentru vindecarea arsurilor, rănilor, pentru durerile de urechi⁵³ etc.

Numeroasele rituri vizau semănatul cânepii (indicată de tradiție să se facă sâmbăta) cu impunerea aceluiași restricții și norme ca în cazul cultivării grâului (abstinență, post, curățenie rituală, la trup și la haine etc.). În unele zone se spunea că în ziua semănatului e bine să se consume ouă, unt „ca să devină și cânepa moale și înaltă”⁵⁴. Alte rituri vizau optima creștere, dezvoltare a cânepii (la Bobotează se făcea „păpușa” din mlădițe de specii diferite de arbori împreună cu două lumânări aprinse, care se stingeau după stropirea rituală, în sămânța de grâu și în cea de cânepă, după care, mănunchiul se păstra în casă⁵⁵, ca invocare a fertilității celor două plante importante în agricultură). Tot pentru creșterea optimă a cânepii se săvârșeau și alte rituri; jucatul furcii și fusului la Anul Nou⁵⁶, de către femei, tragerea clopotelor de către fete, în vinerea Paștilor⁵⁷, aprinderea torțelor la „lăsatul secului”⁵⁸, aruncarea țărânei în sus la vederea primei rândunele, primăvara „ca așa să crească

⁵⁰ N. Ceapoiu — „Cânepa”, 1958, p. 19—21; N. Zamfirescu, V. Velican și colab. — „Fitotehnie”, II, ed. II-a, p. 132—135; Z. C. Panțu — „Plantele cunoscute de poporul român”, 1929, p. 45; N. Bot — „Cânepa în credințele și practicile magice românești”, în Anuar. Muz. etn. al Transilv., Cluj, 1971, p. 279—280.

⁵¹ Tudor Pamfile — *Industria casnică la români*, 1910, p. 241.

⁵² Valeriu Vutură — „Pivele de ulei din Transilvania”, în „Revista muzeelor”, II (1965), nr. 2, p. 125—126.

⁵³ V. Butură — „Plantele cunoscute și întrebuințate de românii din Ardeal”, în „Bul. Grădinii Botanice și al Muzeului botanic al universității din Cluj.

⁵⁴ Mușlea-Bârlea, op. cit., p. 463; N. Bot, op. cit., p. 282—283.

⁵⁵ Elena Niculiță-Voronca — „Datinile și credințele poporului român”, vol. I, Cernăuți, 1903, p. 1057.

⁵⁶ Ibidem, pag. 1059.

⁵⁷ I. A. Candrea — „Folclorul medical român comparat”, 1944, p. 289.

⁵⁸ Ibidem.

cânepa⁵⁹ etc. Alte rituri erau legate de prelucrarea cânepii, de torsul fibrei, asociate cu străvechi cutume de ordin social, să nu vorbești în timpul melițatului, să nu mănânci cu furca în brâu, să nu torci când ai un bolnav sau un mort în casă, ori în vecini, să se termine torsul cânepii din toamnă până în primăvară, să se arunce firul de pe primul fus tors, la roata morii „ca să-i meargă fusul repede⁶⁰. Numeroase credințe erau asociate etapelor țesutului pânzei, sau uneltelor pentru prelucrarea textilelor, a cânepii⁶¹. Alte multe rituri erau legate de mana cânepii, sau de îndepărtarea maleficului care ar putea dăuna creșterii plantei, în toate zonele putându-se remarca împletirea, convergența riturilor de fertilitate, cu cele calendaristice, sau cu cele de familie.

Un obicei de muncă răspândit în toate ținuturile țării în legătură cu cultivarea cânepii și prelucrarea ei îl constituia *claca* la smulsul cânepii, apoi la torsul fuiorului, în aceste ocazii mlontuindu-se sincretic diferite manifestări ale culturii spirituale populare (munca era îmbinată cu dansul, cântecul, transmiterea unor credințe, a unor cunoștințe terapeutice, a unor legende, basme, descânțece, odată cu diferitele experiențe de muncă). Unul din cele mai frumoase descânțece narează etapele muncii grele pentru prelucrarea cânepii) descântec rostit în cazul bolii cu junghiuri). Folcloritul Nicolae Bot⁶² releva analogiile existente între descântecul ce cuprindea „chinul cânepii“ cu „Plugușorul“ sau cu colinda de „mulțămita colacului“ la Anul Nou, care descriau activitățile agrare, de la arat și până la coptul pâinii. Am sesizat de asemenea nararea muncilor agricole în cadrul cântecului „cununii secerișului“. Dacă aceste analogii și comparații au o incontestabilă valoare etnografică folclorică, sociologică, semnificând însăși importanța pe care o acorda poporul cultivării celor două plante, grâul și cânepa, se cuvine să subliniem că diversitatea practicilor pozitive, ori împletirea acestora cu rituri magice, analogiile existente în cultivarea plantelor și varietatea de aplicabilitate empirică, sau concordanțele de ordin magic — nu sunt altceva decât concludente dovezi materiale și spirituale asupra vechimii și evoluției cunoștințelor de etnobotanică a poporului român.

Cunoștințele etnobotanice despre flora spontană

Pădurea, cu arborii și vegetația ei a constituit din vremuri îndepărtate adăpost, cetate în vremuri de restriște, a dăruit omului lemne pentru construirea locuințelor, a monumentelor, morilor și pivelor, joagărelor și șteampurilor, cu ajutorul cărora s-a putut trece pe trepte superioare de civilizație tehnică. Lemnul s-a folosit pentru construirea luntrelor și a căruțelor, ori a catargelor, pentru împodobirea caselor și confecționarea uneltelor, ori a mobilierului. Nu există domeniu al vieții în care lemnul, plantele, vegetația în general să nu-și fi găsit utilizarea.

⁵⁹ Apud N. Bot, op. cit., p. 285.

⁶⁰ Ștefania Cristescu-Golopenția — „Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)“, București, 1940, p. 87; Elena Niculiță Vornica, op. cit., p. 1078, 1060—61, 1084; S. Fl. Marian — „Sărbătorile la români“, 1898, p. 253—254; Mușlea-Bârlea, op. cit., p. 463.

⁶¹ Vezi N. Bot, op. cit.

⁶² Idem, ibidem.

Pădurile de nepătruns odinioară, de pe teritoriul țării noastre au oferit stavile și fortificații de apărare împotriva potrivnicilor din afară. Așa au rezistat veacuri de-a rândul cetățile dacice carpatiene, înconjurate de scutul natural al pădurilor uriașe.

După statornicirea vieții în făgașuri mai liniștite, sporul demografic de la începutul celui de al doilea mileniu a dus la creșterea și extinderea așezărilor și în același ritm, la creșterea culturilor, a terenurilor defrișate, pentru agricultură și pentru fânețe. Pădurea culcată la pământ și mărăcinișurile cu vegetația lor au adus noi foloase omului, cenușa rezultată din ardere, ca prim îngrășământ al solului⁶³. Pădurile uriașe dăinuiau însă multă vreme, cu toate acestea. Transilvania, „terra Ultra-silvana“ cum o nota în „Gesta Hungarorum“ cronicarul Anonim, la începutul sec. XII avea păduri-stavile aproape de nepătruns. Pădurile carpatine închideau ca într-un inel bogatul ținut al Transilvaniei, continuându-se spre nord cu vestiții codri al Maramureșului și Bucovinei, iar spre sud-vest străjuind ținutul Banatului, până jos la Dunăre. În Țara Românească⁶⁴, până în veacul trecut a dăinuit încă faima pădurilor de nepătruns din ținutul Vlașcăi, din Mehedinți etc.

Fiind atât de strâns legată de viața poporului, era firesc ca legendele, credințele, basmele, obiceiurile legate de pădure și de vegetația ei să străbată toate compartimentele culturii spirituale tradiționale. Legenda despre „vâlva pădurii“ („Muma pădurii), despre iele, „zinele rele“, care pedepseau pe cei ce tăiau arborii vor fi fost asimilate în conștiința poporului cu fenomenul de zdruncinare a echilibrului ecologic, ca urmare a distrugerii, tăierii pădurilor, o consecință tragică a exploatării „aurului verde“ odată cu pătrunderea capitalismului la sate.

Cunoștințele empirice etnobotanice ale poporului l-au învățat să cunoască ciclul biologic și fiziologia plantelor și arborilor, existând un adevărat „calendar“ al perioadelor optime pentru tăierea lemnului necesar la construcții, sau la confecționarea mobilierului. Astfel, lemnele tăiate în lunile de iarnă, când aveau o cantitate redusă de sevă („măzgă“) erau mai bune. Anterior tăierii se observa cu atenție tulpina, alegându-se copacii mai bătrâni, cu coaja netedă, fără torsiuni epidermice și nodozități interne. În unele locuri se despica o mică porțiune din coaja copacului (operațiune asemănătoare cu rezinajul pentru obținerea rășinii din conifere). Dacă sub scoarța copacului, fibra apărea roșiatică, însemna că lemnul conține o mare cantitate de apă, deci nu era bun pentru construcții. Lemnul tăiat pe „lună nouă“, primăvara, sau în epoca fructelor când arborii erau plini de sevă, nu era bun pentru construcții. În schimb, vasele dintr-un astfel de lemn deveneau reciante foarte bune, „seva ținând apa, cu gust bun, proaspăt“. De altfel, empirismul i-a învățat pe oameni că un lemn tăiat în perioada de amplitudine metabolică va putrezi mai repede, se va umple de cari.

Referitor la răspândirea acestor cunoștințe pe un vast teritoriu în țara noastră fiind proprii tuturor ținuturilor, Gh. T. Chirileanu studiind

⁶³ Mușlea-Bârlea, op. cit.; Gh. Pavelescu, op. cit.

⁶⁴ Ștefan Pascu — „Voievoatul Transilvaniei“, vol. I, 1971, Cluj, Ed. Dacia, p. 10.

un vechi calendar din Moldova (manuscris) din 1785⁶⁵, sublinia aceleași cunoștințe importante: tăierea lemnului, când luna descrește, fiindcă nu va putezi, nici cari nu va face. Același calendar indica perioada optimă de tăiere, în februarie.

Vechimea acestor cunoștințe și răspândirea lor o atestă și textele lui *Macrobius*, în „*Saturnalia*“, firește referindu-se la un alt context cultural. Iată ce nota: „insușirile lunii se vădesc în egală măsură și față de obiectele neînsuflețite. De pildă, copacii doborâți când luna e plină sau în creștere de asemenea nu sunt buni pentru construcții deoarece lemnul lor este jilav...“⁶⁶.

Alte cunoștințe se refereau la densitatea și rezistența lemnului în raport cu necesitățile. Lemnele „tari“, de stejar, jugastru se întrebuințau pentru construcții. Unele bârne pentru case se ciopleau din lemn de brad. Din lemn de fag, tei, plop se făcea mobilieri etc. În Țara Bârsei, lemnul pentru construcții se alegea de la munte, dinspre sud, iar cele de la câmpie, din loc umed, sau situat spre nord nu erau considerate corespunzătoare pentru lucrări importante, durabile. Pentru împletiturile necesare în construcții gospodărești, ori la căruțe, coșuri, mobilier etc. se foloseau nuielele de răchită sau de alun, tăiate în luna octombrie, când cad frunzele, și ramurile devin elastice. Observația empirică l-a învățat pe om să știe că tăierea nuielelor de răchită nu dăunează arborelui ci îi favorizează creșterea, pe când tăierea altora (brad, stejar, fag etc.) aduce prejudicii dezvoltării pădurii, climei, solului. Multe rituri erau destinate tocmai invocării regenerării și revitalizării pădurii. În Țara Oltului, la Drăguș existe credința ca înainte de a fasona grinzile pentru construcție să se taie trei bucăți de lemne, „nefolositoare“, „pentru foc“, „pentru apă“, „pentru trăznet“⁶⁷. În realitate, astfel de credințe erau generate de experiența empirică datorită căreia poporul știa că tăierea nesăbuită a pădurilor este o amenințare pentru echilibrul ecologic. Era aceeași îngrijorare care apare ca un spectru azi, în lumea țărilor cu economie dezvoltată⁶⁸, care taie și folosesc masiv lemnul. Eforturile țării noastre se reunesc cu acelea ale altor țări de pe mapamond pentru ameliorarea pădurilor, prin plantarea unor noi păduri, prin protecția pădurilor, declarând chiar rezervații naturale (în Retezat, M-ții Călimănești, Bucegi etc.).

Uniunea Internațională pentru Ocrotirea Naturii, la care a aderat și țara noastră prin organizațiile sale, prin activitatea biologilor a institutelor de cercetare, a muzeelor — a deschis o mișcare de anvergură mondială, ale cărei idealuri se afirmă în mod esențial ca științifice, economice, realiste, tinzând să facă din „Protecția Naturii“ o adevărată știință, în care etnobotanica are un rol deosebit și un cuvânt greu. Cercetătorul francez J. Millot sublinia cuvintele biologului Mihailov, referitor la aspectul că protecția naturii este în fond „o salvare a omului față de om“⁶⁹.

⁶⁵ Ibidem, p. 19; C. C. Giurăscu — „Istoria pădurii românești“.

⁶⁶ Macrobius — *Saturnalia*, VII, Editura Acad. R.P.R., București, 1961, p. 29—30.

⁶⁷ Ștefania Cristescu Golopenția, op. cit., p. 29.

⁶⁸ Vezi J. Millot, op. cit., p. 1755.

⁶⁹ Idem, ibidem.

Congresul al XXVI-lea de cercetări biologice din iulie 1980, la Paris a relevat cu hotărâre noile sarcini care revin oamenilor de știință și statelor, pentru protecția mediului înconjurător, pentru ameliorarea naturii pe glob.

Plantele alimentare din flora spontană

Numeroase plante, din flora spontană au fost întrebuințate în alimentația tradițională pentru componentele lor vitaminoase, pentru virtuțile lor chiar terapeutice. *Afinul* (*Vaccinium myrtillus* L.), *măcieșul* (*Rosa canina* L.), *zmeurul* (*Rubus idaeus* L.), *murul* (*Rubus caesius* L.) se foloseau pentru ceaiuri (mlădițele și frunzele), pentru prepararea siropurilor, marmeladei, sau fructele se consumau crude.

În alimentație se folosea *urzica* (*Urtica dioica* L.), pentru fierturi, ciorbe: *loboda* (*Atriplex hortensis* L.), *sălățica* (*Ficaria verna* L.) *ștevia* (*Rumex patientia* L.), pentru fierturi, ciorbe. *Leurda* (*Allium ursinum* L.), *măcrișul* (*Rumex acetosella* L.), *măcrișul iepurelui* (*Oxalis acetosella* L.) se foloseau primăvara, pentru gustul lor iute, acrișor, drept condiment în ciorbe. — Copiii le mâncau pentru gustul lor plăcut, acestea conținând și o diversitate de vitamine necesare organismului. *Baraboïul* (*Helianthus tuberosus* L.) și *fereguța dulce* (*Polypodium vulgare* L.) se consumau pentru rizomii lor dulci, plini de amidon. Informațiile orale culese în părțile vestice ale Transilvaniei, ca și în ținutul Bacăului, ori în Banat ne-au confirmat consumul fereguței dulci mai ale în perioadele de crize postbelice, ca înlocuitor al zahărului. Chimenul, cămimocul (*Carum carvi* L.) era întrebuințat pentru ceaiuri, fierturi, aromarea băuturilor.

În alimentație se consumau și ceaiuri din flori de tei (*Tilia tomentosa* L.), de mușețel (*Matricaria chamomilla* L.), de flori de soc (*Sambucus nigra* L.), din frunze de mentă (*Mentha piperita* L.). Copiii mâncau cu multă plăcere fructele de pădure, fragile de câmp (*Fragaria viridis* Duch), merele pădurețe (*Malus silvestris* L. Mill), din care se prepara și oțetul, sau cidrul (băutură acrișoară mult întâlnită în alimentația satelor din Transilvania). Între fructele de pădure, mult căutate erau alunele, cireșele, dar mai ales bureții cu toate varietățile lui comestibile, cunoscute sub denumiri extrem de variate, de la o regiune la alta: albioare, vinețele, oiene, pitoance, gălbiori, crăițe.

Plante colorante

Necesitățile casnice, dezvoltarea industriei casnice textile, bogăția țesăturilor din lână, in, cânepă, bumbac și diferențierile local zonale, ca și portul popular, de o mare varietate în cadrul unității stilistice românești, funcțiile diferite ale costumului ca marcă a diferențierilor de vârstă, statut social, stare ceremonială, rituală s-au constituit tot atâtea motive care au determinat din vechime căutarea unei palete cromatice. Acelor determinante li se poate adăuga și criteriul practic de asemenea cel estetic. Față de bicromia sau tricromia (alb-negru, alb-negru-roșu) care caracterizează țesăturile tradiționale, din in, cânepă,

bumbac, ca și piesele de port, o mai mare diferență cromatică se remarcă la țesăturile de lână, scoarțe, covoare cergi etc.

Necesitățile de ordin cromatic au impus o cunoaștere timpurie a plantelor din care se pot obține coloranți. Existau în cadrul satului tradițional femei pricepute, specializate în alegerea acestor plante culese în perioada de dezvoltare sau de înflorire, uscate la umbră, pentru a nu-și pierde substanța colorantă. Pe baza vechilor cunoștințe populare, încă în sec. XVI—XVII, în țările române se deschideau numeroase ateliere meșteșugărești pentru prepararea și vopsirea firelor cu coloranți vegetali.

Coloranții vegetali au fost întrebuințați până târziu, în dec. 4—5 al veacului nostru, cei chimici fiind acceptați mai greu. Natura, vegetația pune la îndemâna oricui bogăția culorilor obținute din plante, care erau rezistente la apă, la lumină, păstrându-și tonalitățile, fără să se decoloreze cu scurgerea timpului. În 1866, Ion Ionescu de la Brad arăta că femeile din jud. Dorohoi „se duc de culeg de pe câmp plantele tinctoriale și apoi cu dânsle vopsesc lâna, dându-i feluri de feluri de culori”⁷⁰. În 1882, folcloristul S. Fl. Marian dovedea o preocupare sistematică în studierea acestui domeniu al culturii populare, publicând „Chromatica poporului român” (București, 1884).

În 1897, C. Istrati atrăgea atenția Societății de științe din România asupra acestei importante ramuri a etnobotanicii în economia dezvoltarea simțului estetic și a ingeniozității populare în mediul sătesc, cu răsfrângeri pozitive asupra economiei și evoluției meșteșugurilor orășenești. De aceea, Istrati propunea instituirea unui concurs privitor la cromatica poporului român. Urmarea acestei inițiative a însemnat elaborarea lucrării lui T. Pamfile și M. Lupescu — „Cromatica poporului român” (București, 1914). În cele două lucrări dedicate acestui domeniu sunt indicate rețetele de obținere a culorilor) S. Fl. Marian indicând 251 rețete, folosite numai în Bucovina, iar Pamfile și Lupescu indicau de asemenea peste 200 de rețete de obținerea coloranților, cunoscute în diferite zone ale țării. Studiile tematice, monografiile zonale, lucrările artă populară apărute ulterior, în deceniile 5—8 ale veacului nostru analizează și acest compartiment al etnobotanicii, obținerea coloranților vegetali. Coroborarea tuturor datelor obținute în urma cercetării acestui domeniu îndreptățesc concluzia că a existat o reală „știință” tradițională, empirică de a folosi plantele și în această direcție, pentru satisfacerea necesităților vieții și societății.

În lucrările apărute predomină desigur rețetele de obținere a culorilor primare, a elementelor de negru și roșu, vânăt, galben, mult solicitate în arta textilelor.

Culoarea neagră se obținea din coajă de arin (*Alnus glutinosa* L.). O rețetă culeasă în Bihor (Cristior de Jos, 1975) indice pentru acest lucru: „Se fierbe coajă de arinde în apă, în care s-a adăugat sau urină de capră (considerată bun fixativ n.n.) timp de 1—2 ore, apoi se încearcă tărâia vopselei cu o bucată de pânză albă, după care se introduce jirebiile și drugălii (canuri de cânepă)”. Înafara scoarței de arin, în general folosită în toate zonele țării pentru obținerea acestui colorant, s-au mai semnalat peste 50 de alte rețete (49 fiind notate și de T. Pamfile și

⁷⁰ Ion Ionescu de la Brad — „Agricultura românească din jud. Dorohoi”, 1866.

Lupescu) pentru prepararea culorii negre din: zeamă de corn, scoarță de stejar, ștevie, boabe de soc, cojile verzi ale nucilor, scoarță de arțar, de măr pădureț, zărnă (*Rhinanthus minor* L.), zarzăr (*Armenica vulgaris* L., sovârf (*Origanum vulgare* L.), mălin (*Artemisia annua* L.), scoruș (*Sorbus aucuparia* L.) — preparate separat, sau în amestec 2—3 specii combinate cu fixative diferite: sare de lămâie, alaun, spirt, sare, piatră vântă, rachiu, cositor, oțet, zăr, „huște“) tărate puse la fermentat), „praf de tocilă“, bors, leșie de cenușă, zeamă de varză acră etc. La prepararea coloranților se foloseau diferite părți ale plantelor: tulpina, scoarța, frunzele, cojile verzi ale fructului, fructele fierte (cornul, bozul)⁷¹ etc.

Tananții și colorantul negru-maroniu întrebuițați pentru tăbăcirea și vopsirea pieilor în vederea confecționării cojoacelor și a cizmelor din portul popular tradițional se preparau din scoarță de arin, de brad, mesteacăn, coajă de măr pădureț, scoarță de stejar, metodă străveche, general răspândită în țară mai ales în zonele montane și piemontane. În Munții Apuseni (pe Arieș, în Munții Gilăului) Țara Bârsei, Valea Bistriței cojirea stejarilor devenise o adevărată îndeletnicire adiacenă pădurăritului. La Buru, pe Valea Arieșului, la Răcătău (jud. Cluj) această îndeletnicire s-a păstrat până în zilele noastre.

În Transilvania (zonele Bihor, Sălaj, Bistrița, Cluj) s-a păstrat până în deceniile 2—4 ale secolului XX o metodă străveche de colorare a firului de cânepă, într-o nuanță gri-negrie. Este vorba în realitate de o procedură de „topire“ a cânepii lăsată să fie udată de rouă, apoi stivuită pentru ca putrezirea tulpinelor să se facă „înăbușit“. Printr-o astfel de topire a cânepii, fibra se înnegrea, iar fuiorul obținut avea o culoare cenușie, potrivită pentru țesutul cuverturilor de pat, pentru urzeala covoarelor de lână, pentru unele piese de uz gospodăresc (strecurători, ștergare alese cu negriu etc.).

Culoarea galbenă se obținea dintr-o diversitate de plante: droghița (*Genista tinctoria* L.), scoarță de măr pădureț, vârfuri tinere de salcie și muguri, flori de siminoc (*Antennaria dioica* L.), frunză și scoarță de mesteacăn, sovârf, ramuri de mălin, coajă de lemnul câinelui (*Ligustrum vulgare* L.), tutun, agud (*Morus alba* L.), și zarzăr, rapiță sălbatică, coajă de păr sălbatic, alior (*Euphorbia splendens* L.), scoarță de soc, coji de ceapă uscată, rădăcină de ștevie, flori de sunătoare (*Hypericum maculatum* L.), săpunel (*Saponaria officinalis* L.), frunze de vie, rădăcini de urzică, scumpie (*Syringa vulgaris* L.), bumbișor (*Tanacetum balsamita* L.), șofran, burete de nuc, șoldeală (*Anthemis tinctoria* L.), păpădie (*Taraxacum officinale* L.), brândușă (*Crocus moesiacus* Ker.), paie de ovăs, sdreviț (*Lemna gibba* L.), șerpel (*Thymus serpyllum* L.) etc. — preparate separat sau combinate, în peste 52 de rețete.

Culoarea roșie se obținea din coajă sau fructe de lemnul câinelui (*Ligustrum vulgare* L.), flori și scoarță de măr pădureț, frunze de sovârf, frunze de corn, cimbrisor de câmp (*Thymus serpyllum* L.), coajă de porumbel (*Prunus spinosa* L.), coajă de măcieș rădăcinile de coada cocoșului (*Polygonatum latifolium* L.), fructele de călin (*Acorus calamus* L.), scumpie etc., — în total peste 46 rețete cunoscute și semnalate de etnobotaniști.

⁷¹ Tudor Pamfile, M. Lupescu — „Cromatică poporului român“, București, 1914.

Nuanțele diferite de galben, roșu, cenușiu, verde, albastru se obțineau prin combinarea culorilor primare. Renumitele scoarțe oltenesti, cergile maramureșene și covoarele aceluiași ținut, chilimurile bănățene, scoarțele înflorate, bucovinene aveau coloritul cald, sensibil nuanțat, datorită coloranților vegetali. Pătrunderea tot mai accentuată a coloranților chimici a dus la părăsirea definitivă a vechilor cunoștințe și practici de preparare a „vopselelor de iarbă“, cum le mai numeau informatorii din nordul Transilvaniei.

Plantele utilizate în practicile magice

Un loc deosebit între plantele cunoscute și întrebuințate de popor au ocupat cele cărora li se atribuiau funcții magice, fiind legate de mitologia ținuturilor românești. Acestea li se atribuiau rolul apotropaic, protector împotriva forțelor naturii, care ar fi dăunat recoltelor, manei, fertilității (seceta, grindina, furtunile), cum se credea despre rostopască, hodolean, busuioc, usturoi, creanga de rug etc. — puse la porți, în casă, la construcțiile gospodărești.

Puteri deosebite se atribuiau „ierbii fiarelor“ (*Cynanchum vincetoxicum* L.) sau „iarba voinicilor“, „iarba haiducilor“, despre care se credea că va da puteri nebănuite, de a deschide orice poartă ferecată dacă o va culege pe o noapte cu lună, în noapte de Sângeorz. Aceeași plantă dacă ar fi fost cosită din nebagare de seamă „va dezlega țăriile cerului și vor cădea ploi grele zile în șir“ (se spunea în Bihor). „Puhoiul de ploaie, tunetul se putea opri după credința locală, aruncând afară, în ploaie „frunze aprinse de pe creanga de la Armindeni“ (Oaș).

Semnificații deosebite se atribuiau *mătrăgunei* (*Atropa bella-donna* L.) în cultura populară românească, plantă cunoscută cu numeroase sinonime, poate tocmai pentru a evita dezlănțuirea forței sale magice, prin rostirea numelui ei. De aceea era supranumită: împărăteasa ierbii⁷², cinstita, cireașa codrului, cireașa lupului, doamna codrului, floarea codrului, floarea cucului, nădrăgulă, papalău⁷³ etc. Culegerea acestei plante comporta gesturi rituale, elemente „dramatice“ deosebite. Puterii ei toxice și terapeutice (fiind folosită pentru dureri de picioare, friguri) i se adăuga funcția de a influența forțele vitale ale omului sau ale naturii: „ea are puterea de a mărita fetele, de a aduce noroc în dragoste și fecunditate în căsătorie, ea poate spori cantitatea de lapte a vacilor; ea acționează în chip favorabil asupra progresului afacerilor, ea aduce în avere și în general în toate împrejurările, prosperitate, armonie etc.“ — enunța M. Eliade esența credinței și ritului asociat culegerii și folosirii mătrăgunei⁷⁴.

Culesul mătrăgunei se făcea pe lună plină (fiind obligatorii curățenia, puritatea sexuală, liniștea, culesul din locuri îndepărtate de sat,

⁷² Z. Panțu, op. cit., p. 171—182.

⁷³ Cf. Borza, op. cit., p. 27.

⁷⁴ Mircea Eliade — „*Le culte de la mandragore en Roumanie*“, p. 198, în vol. „De Zamolxis a Gengis-Khanp. 198—217, Paris, Payot, 1970; V. Butură — „*Cultul mătrăgunei în Munții Apuseni*“, în rev. „Grădina mea“, nr. 10—11, oct.—nov., 1936, p. 2; I. Mușlea — „*Cercetări folclorice în țara Oașului*“, în Anuarul Arhivei de folclor, vol. I, Cluj, 1932, I. 117—127; Pavelescu, op. cit.

se executau gesturi, se rostea descântecu magic dansându-se etc.), apoi se lega în mănunchiuri de câte 5—7—9 mlădițe prinse laolaltă, credința în numărul fatidic impar fiind prezentă în diverse rituri dendrolatrice. Descântecul ce se rostea în timpul culesului mătrăgunei exprima cauzalitatea și efectul așteptat (vindecarea, reușita în dragoste, măritișul; alteori ritul urmărea efecte inversate). Riturile legate de semnificația mătrăgunei sunt generalizate în întreaga țară, având multe convergențe cu cele cunoscute în sud-estul Europei, ori în nordul și centrul Europei, dar cu diferențieri proprii fondului străvechi al culturii spirituale românești, și în legătură cu semnificațiile altor plante magice, cunoscute de poporul român.⁷⁵

Etnobotanica și concepția estetică a poporului român

După concepția populară despre simbioza sa cu natura, plantele, florile dețin un loc important în viața, în gospodăria, în universul spiritual tradițional. Această lume perfectă a plantelor, culorile lor nuanțate, formele perfect armonizate sunt reproduse în arta populară, străbat gândirea estetică tradițională. *Lucian Blaga* definea această forță de reproducere și repetare a naturii în arta creată de om: „observație, căreia nu-i scapă nici o nuanță a realității, interpretare adeseori divinatorie a existenței, spirit ce se joacă cu relativitatea valorilor, imaginație care fixează pentru eternitate o icoană grăitoare, găsești din plin în înțelepciunea acumulată în acea miraculoasă memorie a poporului numită tradiție”⁷⁶.

În toate ținuturile țării, în zonele de câmpie, colinare și pe piemonturi (până la 1 200—1 400 m altitudine) se cultivau plante decorative și aromate, pentru podoaba caselor, a costumului popular. Trandafirul, bujorul, macul de grădină, garoafele de câmp, busuiocul, cărujele galbene, mușcatele smălțuiau cu nuanțele lor aprinse de roșu grădinile de zarzavat, dunga holdelor, ori pervazul ferestrelor. Nevoia de a le cultiva, de a le avea mereu în preajmă era izvorâtă însăși din concepția despre viață, despre frumusețe, armonie și relație permanentă a omului cu natura. Din flora spontană se culegeau, de asemenea diverse specii decorative: druștele (*Leucocorydalis vernum* L.), reprezentate și pe cusăturile decorative de pe cămășile femeilor din zona Bistriței, spre exemplu; clopoțelii sau ghiociei (*Galanthus nivalis* L.) a căror imagine este atât de des figurată în decorarea ceramicii din centrele de olari de la Horezu, Oboga, Turda, Iara, Vama — Maramureș. Pentru împodobirea caselor se culegeau brândușele de toamnă și primăvară (*Colchicum autumnale* L. și *Crocus vernus* L.), anglicei (*Primula acaulis* L.), călugări (*Erythronium dens-canis*), brebenei (*Corydalis* sp.), floarea paștelui (*Anemone nemorosa* L.), siminic (*Antennaria dioica* L.), rugul (*Rosa canina* L.).

Plantele odorante ca: busuiocul (*Ocimum basilicum* L.), dumbravnicul (*Mellitis melissophyllum* L.), calapărul (*Taracetum balsamita* L.),

⁷⁵ Mircea Eliade, op. cit., p. 216.

⁷⁶ Lucian Blaga — „*Trilogia culturii*”, Editura pentru literatură universală, București, 1969, p. 200.

creața (*Mentha piperita* L.) se păstrau în casă, în lăzile cu haine, pentru parfumul lor discret, dar persistent.

Etnobotanica se întrepătrunde în mod firesc cu arta populară. De altfel, nu există civilizație în care motivele decorative de origine vegetală să nu fi avut o vastă reprezentare și semnificație. Capitellurile templelor egiptene, ale Persiei, Indiei, Greciei erau împodobite cu sculpturi și picturi reprezentând frunze de acant, palmieri, lotuși. Decorația florală și vegetală se păstra și în arta gotică europeană, ca „veritabilă sinteză a cunoștințelor botanice ale epocii”⁷⁷.

Cunoștințele despre plante, valoarea lor estetică în natură și viața omului, transpunerea lor în arta plastică sunt prezente la geto-daci. Fragmentele de ceramică dacică pictată, descoperite la Sarmizegetusa relevă arta pictatului pe vasele de lut, cu frunza de viță de vie, cu flori de câmp, cu bradul⁷⁸. Cunoscuta metopă de pe Monumentul de la Adamclisi, reprezentând prizonierul geto-dac are pe fundalul sculpturii coroana unui arbore (stejar?). Numeroasele stele funerare, descoperite la Apulum, Ampelum, Alburnus Major, Napoca etc., din perioada daco-romană relevă aceeași figurare a vegetației ținuturilor dacice: frunza de stejar, vița de vie cu vrej și ciorchine, bradul.

Arta reprezentării florale s-a perpetuat în cultura populară românească până în contemporaneitate, atingând forme de realizare, stilizare, sintetizare, armonie și ritmicitate fără egal. Elementul fitomorf care revine cel mai adesea este cel al „pomului vieții”, simbol al mitului străvechi despre „tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”, revenind constant în legendele, credințele și arta popoarelor europene și ale Asiei⁷⁹. Tiparul traco-dacic tratează motivul sub forma bradului, sau a crengii de brad, figurat în arhitectură, pe frontonul caselor (Oltenia, Bihor, Vâlcea, Argeș, Ilfov, Sălaj) bradul apare ca motiv semnificativ în inciziile decorative de pe lăzile de zestre din Bihor, Mții. Apuseni, Maramureș, Moldova etc., asociindu-se simbolul de pe această piesă de mobilier cu ritualul nupțial, cu bradul ca „pom al nunții”, așezat la poarta miresei. Bradul este prezent și în motivistica scoartelor din Maramureș, alteleori fiind substituit de „vasul cu flori”, sau de buchetul de trandafiri sau bujori (în Oltenia, nordul Moldovei, Bistrița-Năsăud). Bradul, frunza gorunului, vița de vie, păstăile de salcâm, mărul, ruja — sunt motive de o frecvență extraordinară în decorul pieselor de port popular.

Pe vasele, cofele, donițele de lemn ale moșilor din Munții Apuseni, ori ale vrâncenilor, bradul apare cioplit, ori incizat. Pe ceramica de Târnavița (Zărand), pe cea de la Marginea — Moldova, Horezu, Oboga, Bihor etc. — bradul apare ca element central, alteleori luând o dispunere stelară pe marginea farfuriilor, sau pe ulcioare⁸⁰. În fine, trebuie amintită reprezentarea bradului și pe ouăle încondeiate, ori pe pictura țărănească pe sticlă.

Pe broderiile săsești, pe mobilierul pictat din satele săsești din ținutul Bistriței, ori al Brașovului, „pomul vieții” pictat policrom este redat

⁷⁷ Apud Millot, op. cit., p. 1759.

⁷⁸ Vezi „Istoria României”, pag. 270.

⁷⁹ Paul Petrescu — „Motive decorative celebre”, Editura Meridiane, București, 1971, p. 39—65.

⁸⁰ Idem, ibidem.

ca o ghirlandă de flori, ca o glastră cu buchet de garoafe, trandafiri, ori flori de câmp. De asemenea, mobilierul maghiar pictat (de la Trascău, Izvorul Crișului, Iara) reda motivul „pomului vieții” într-o înlănțuire de jerbe, buchete, ramuri înflorite, cu nuanțe diferite de culoare⁸¹.

În arta populară românească deseori motivele florale apar stilizate, dovedind înalta știință și talent de abstractizare și armonizare a motivelor, ca o culme a îndelungatei practicări a artei decorului în toate compartimentele culturii tradiționale, pe baza observării sensibile și a cunoașterii perfecțiunii plantelor, a naturii.

Plantele medicinale

După grupa plantelor alimentare, cea mai importantă este aceea a plantelor întrebuințate în fitoterapia empirică. Valeriu Butură preciza că din cele 876 specii utile (cf. Dicționarului etnobotanic al lui Borza) aproape toate erau folosite în medicina populară⁸².

Herboriștii, vindecătoarele din mediul rural, moștenind din generație în generație fondul de cunoștințe etnoiatrice, preparau din plante, cataplasme, iruri și unsori, decocturi, siropuri, ceaiuri, fierturi; făceau fumigații din amestecul de plante, cunoscând o paletă largă de rețete pentru vindecarea celor mai variate boli.

Cunoștințele empirice, reflectate și transmise prin mesajul credințelor străvechi se referă la perioada optimă de colectare a plantelor în timpul anului, (primăvara, în luna aprilie, în iunie, sau în septembrie), la anumite sărbători calendaristice. Aceste credințe aveau temeiul lor științific, atunci când se preciza culesul în anumite anotimpuri, urmărindu-se metabolismul plantelor, și existența substanțelor curative la amplitudine maximă. Peste datele, perioadele cunoscute din vechime ca optime pentru culesul plantelor de leac, s-au suprapus credințele religioase care asociau străvechile practici la diferite sărbători de peste an (Sf. Toader, Singeorz, Ziua Crucii etc.). Herboriștii cunoșteau și recomandau chiar ora optimă pentru cules: „înainte de răsăritul soarelui e bine să culegi, dar și mai bine este după amiază, când se întoarce ziua (la apus), ca și boala să se întoarcă de la om. Buruiana de leac nu e bine să vadă soarele când o culegi⁸³, această credință se poate pune în legătură cu același fenomen de modificare a metabolismului plantei, în decursul zilei.

Pricepera poporului de a vindeca pe baza fitoterapiei a dus la o reală specializare a unor herboriști (Poienii de Jos, Bihor). Aceeași extraordinară cunoaștere a universului vegetal a dus la cristalizarea etnoiatriei, o ramură a științei populare, de o complexitate rar întâlnită, care a stat la baza multor succese ale iatrosofiei, biologiei, etnologiei.

Bogăția mărturiilor tradiționale despre practicile empirice medicale a stimulat un oportun și nou domeniu de cercetare — etnoiatria. Adevărat capitol al istoriei umanității, vag delimitat și destul de imprecis

⁸¹ V. Butură — „Enciclopedie . . .”, p. 22.

⁸² Credință populară, general răspândită în țară, în toate zonele etnografice.

⁸³

la debutul său, şi-a văzut afirmarea individualităţii doar spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi îndeosebi în secolul XX.

Pe întregul mapamond, bazele medicinei raţionale (iatrosafia) se află în medicina poporului (etnoiatria). Cunoştinţele vindecătoare, populare, practicate sau transmise oral în forma lor simplă, „crudă“, ori învelite în crisalida credinţelor şi a tradiţiilor se împletesc mereu în structura medicinei savante. Eruditul istoric al medicinei, Valeriu L. Bologa releva că „etnoiatria este ca o apă carstică: dispare pentru câţva timp, dar iese iarăşi la iveală pentru a se amesteca cu marele fluviu al iatrosafiei“⁸⁴.

Cercetarea noastră în toate ţinuturile Transilvaniei, ca şi în Bihor, Banat sau Maramureş a avut ca finalitate nu numai surprinderea practicilor medicale în forma lor genuină, ci şi analiza fondului patrimonial pozitiv, aplicabil şi aplicat în medicina cultă, căci — spunea acelaşi regretat savant, Bologa în *terapeutica populară* mai putem găsi şi azi „câte o pietricică preţioasă pe care şlefuiind-o cu înţelegere o (putem n.n.) transforma în nestemată“⁸⁵.

Literatura românească privind acest domeniu cuprinde ca într-un suvoi uriaş rezultate ale unor investigaţii şi eforturi continue, situate pe diferite nivele de cercetare: medicina populară practică de locuitorii ţării în diferite etape mari oglindită de lucrări cu caracter istoric, arheologic ori antropologic; cunoştinţele profilactice şi terapeutice surprinse odată cu studierea etnobotanicii în general, a obiceiurilor, tradiţiilor, credinţelor şi legendelor populare; în fine, relevarea etnoiatriei în studii mari, de sinteză, medicale, farmacologice, etnologice, lingvistice, sociologice⁸⁶.

Toate studiile remarcă viabilitatea şi continuitatea din timpuri străvechi a medicinei poporului român „ale cărei rădăcini se întind până în perioada dacilor vestiţi cunoscători de plante medicinale“⁸⁷.

Primele menţiuni scrise care atestă cunoştinţele medicale ale străvechilor locuitori ai Carpaţilor au fost înserate în lucrările medicilor greci Pedakios Dioscorides din Anazarba, cu a sa „*De materia medica*“, datând din secolul I e.n. şi Pseudo-Apuleius, cu lucrarea „*Herbarius*“. Adăugând la mai vechile relatări ale lui Herodot şi Strabon despre cunoştinţele extraordinare ale dacilor despre natură, arbori, astrologie, propriile informaţii directe, despre plantele medicinale utilizate în *terapeutica empirică dacică*, cei doi medici greci făceau în lucrările lor sinteza cunoştinţelor şi practicilor empirice pozitive din ţările europene cucerite de forţa romană ca şi din Asia şi nordul Africii. Lucrarea lui Dioscorides din Anazarba înserează 44 numiri de plante atribuite dacilor, cu faimă recunoscută în acea epocă. Plantele enumerate atunci, utilizate şi azi constituie un fond natural de mare preţ pentru ţinuturile carpatice: Arte-

⁸⁴ Bologa L. Valeriu — „*Etnoiatrie — iatrosafie*“, în vol. „*Despre medicina populară românească*“, 1970, p. 19.

⁸⁵ Idem, *ibidem*.

⁸⁶ Vezi Bocşe Maria — „*Cercetări de etnoiatrie în Munţii Apuseni*“, în „*Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei*“ pe anul 1976, Cluj-Napoca, 1976 şi bibliografia.

⁸⁷ Váczy Coloman — „*Nomenclatura dacică a plantelor la Dioscorides şi Pseudo-Apuleius*“, „*Acta Musei Napocensis*“, Cluj, vol. V, 1968.

misia, Arum, Chelidonium, Hedera, Helleborus, Cynoglossum, Hyposcyamus, Matricaria, Plantago, Ranunculus, Rubus, Thymus, Verbascum.

Lucrarea „De medicaminibus herbarum“ a lui Apuleius, scrisă în veacul al II-lea cuprinde numirile dacice de plante care au fost adunate probabil direct pe teritoriul Daciei Traiane⁸⁸.

Cercetările arheologilor au pus în evidență aceeași preocupare a locuitorilor din habitatul carpatic pentru apărarea sănătății. La Apulum (Alba Iulia), la Herculane au fost descoperite altare și stele funerare cu inscripții care le dedicau divinităților sănătății, Hygea și Esculap.

O rețetă ștampilă descoperită la Apulum⁸⁹ atesta folosirea unui amestec de substanțe vegetale cu minerale, pentru vindecarea bolilor de ochi. La prepararea medicamentelor respective se foloseau ca „vehicule“, vinul, seva diferitelor plante, albușul de ou (așa cum recomanda și azi medicina populară tradițională).

În mileniul nostru, numeroase relatări ale călătorilor străini, diplomați, prelați, negustori care au străbătut ținuturile carpatice cuprind elogiul și uimirea acestora față de bogăția și varietatea vegetală, dar și față de practicile medicale populare întâlnite. Străbătând Transilvania venețianul Francesco Massaro releva, la jumătatea mileniului nostru: „Cât despre ierburile de leac, aci se află din belșug cele mai frumoase pe care nu le găsești în Italia“.⁹⁰

Antonio Possevino amintea în aceeași epocă de „leacurile răcoritoare“ extrase din plante și folosite în Transilvania⁹¹. Celebrul astronom padovan, Giovanni Antonio Magini aducea elogiul vegetației luxuriante a Transilvaniei, remarcând: „Nu lipsesc ierburile cele mai alese cum ar fi... centaurea mare, de două feluri: gențiana maxima, cu flori galbene și purpurii, „rădăcina Rodia (cu miros de trandafir) asiato pontico perfectissimo“, „glijii Apii di Bellonio“, „Zibanotida prima, a lui Teofrast și șofranul (il croco) care răsare peste tot“⁹².

În secolul XVII, cunoscutul scriitor din Tatra, David Frölich, apoi Conrad Iacob Hildebrandt⁹³ pomeneau în scrierile lor despre diversitatea plantelor medicinale.

În secolele XVII și XVIII, mențiunile scrise se înmulțesc, aparând chiar manuscrite ale unor învățați, care își fundamentează lucrările pe fondul de cunoștințe tradiționale ale populației locale. Una din cele mai vechi manuscrite de acest fel este „Ars Medica“, atribuită lui Györgi

⁸⁸ Idem, ibidem.

⁸⁹ Tudor Dumitru — „Orașe și sate în Dacia Romana“, București, 1968, p. 160 și urm.

⁹⁰ Massaro Francesco — „Scrisoare către Juan Batista Ramusio, secretarul dogelui“, în vol. „Călători străini despre țările române“, vol. I, București, 1968, p. 169.

⁹¹ Possevino Antonio — „Transilvania“, în vol. „Călători...“, I, 1968, p. 541.

⁹² Magini Giovanni Antonio — „Geografia sau descrierea universală a pământului“, în vol. „Călători...“, București, 1972, p. 584.

⁹³ Frölich David — Medulla Geographiae practicae Peregrinantium imprimis usui deinde Historiarum et rerum hoc tempore belicosissimo gestarum gerendarum, que cognitioni accomodata ... anno 1639, în vol. „Călători...“, vol. V, 1973, Buc., p. 570.

Hildebrandt Conrad Iacob — „Intreita solie suedeză în Transilvania“, Ucraina și la Constantinopol, 1656—1658, în vol. „Călători...“, vol. V, 1973, p. 570, București.

Léncses⁹⁴ (în prezent fiind în fondul de manuscrise al bibliotecii Teleki, din Tg. Mureș).

La 1572, parohul Dürr, din Apoldul de Jos relatează despre practicile terapeutice populare din ținutul Sibiului și al Brașovului⁹⁵.

Din multitudinea preocupărilor similare din secolele XVII—XVIII se cuvine amintit măcar și în treacăt lucrarea „*Pax corporis*“, a medicului ardelean Pápai Páriz Ferenc⁹⁶ sau lucrarea „*Dietetica veche și nouă*“ a medicului iluminist Mátyus István⁹⁷.

Folclorul și cunoștințele populare devin în secolul al XIX-lea o preocupare din ce în ce mai largă a oamenilor de cultură din Transilvania. Calendarul lui Barit, pe anul 1847 însera numiri de plante medicinale, iar Timotei Cipariu releva bogăția cunoștințelor etnobotanice în ținuturile carpatice⁹⁸. La sfârșitul veacului trecut, doctorul Leon încerca cuprinderea acestor cunoștințe populare în a sa „*Istorie naturală a poporului român*“⁹⁹.

O formă interesantă de transmitere din generație în generație a unui rețetar bogat, fitoterapeutic l-a constituit „herbarul“ atribuit lui Pinteza Viteazul, care circula în nordul Transilvaniei de peste 200 de ani. Mît sau adevăr? Important este faptul, însă, că acest compendiu popular circula, se transmitea, căpăta valabilitate prin experiment, prin aplicare și repetare până în zilele noastre.

Studierea etnobotanicii românești și în special a etnoiatriei a căpătat amploare în secolele XIX—XX. Medici, botaniști, etnografi — în numeroase și elaborate lucrări generale, teoretice sau relevante pentru existența unui fond patrimonial de excepție în zonele carpatice — au demonstrat importanța cunoștințelor populare pentru dezvoltarea iatrosofiei (medicina cultă) și valoarea lor pentru un prim capitol al istoriei culturii românești.

În cercetările personale din zonele Transilvaniei și ale ținuturilor din vestul țării am urmărit coroborarea datelor bibliografice cu informațiile de teren. O primă constatare a fost aceea a prezenței în fiecare localitate a unor herboriști vindecători, buni cunoscători ai florei spontane și ai remediilor oferite de natură. Treptat, din grupul mare al herboriștilor care culegeau sau foloseau plantele pentru bolile oamenilor și ale animalelor s-au desprins unii, care ieșind din anonim devin „doftori“ preferați pentru știința lor de a folosi plantele și de a-și alcătui un adevărat rețetar profilactic și terapeutic. Așa s-au desprins în ultima jumătate de veac personalități ca aceea a lui Vasile Coțan, de la Sălciua, Vasile Rus de la Marișel (jud. Cluj), Agripina Fodorean (din Maieru, jud. Bistrița

⁹⁴ Vezi Bocșe Maria — „Elemente de știință populară românească“, în vol. Ștefan Pascu (sub redacția) — *Istoria gândirii și a creației tehnice și științifice românești*, Editura Academiei, București, 1982 — și bibliografia.

⁹⁵ Dürr Damasus — „Predica am schwarzen Sonntag 1572“, ms. p. 555, cf. Amlacher Albert — *Damasus Dürr, Ein evangelischer Pfarrer und Dechant des Unterwälder Kapitels aus dem Jahrhundert der Reformation*, Hermannstadt, 1883.

⁹⁶ Pápai Páriz Ferenc — „*Pax corporis*“, Cluj, 1774.

⁹⁷ Mátyus István — „*Dietetica veche și nouă*“, vol. II, et. IV, Bratislava, 1787—1989.

⁹⁸ Vezi Maria Bocșe, „*Cercetări de etnoiatrie ...*“, p. 235.

⁹⁹ Leon N. — *op. cit.*

Năsăud), Anton Popârțac, din satul Șanț (jud. Bistrița Năsăud) și mulți alții.

Anton Popârțac, octogenar, reprezintă pe acei vindecători care au combinat cunoștințele populare culese în zona de baștină cu altele culese în alte ținuturi, sau având origine livrescă. Rețetarul sau copiat mereu pe caiete circulă din mână în mână, constituind adevărata „carte de sănătate“ pentru localnici. Iată, spre exemplu, tabelul sinoptic al rețetarului acestui herborist:

Un grup aparte l-au constituit în satele cercetate în vestul țării, în Bihor, herboriștii care au manifestat o formă mai înaltă de specializare: tratarea unui mare număr de boli, folosind o gamă mare de remedii vegetale, în mixturi, tincturi, fumigații, cataplasme etc., toate plantele și modalitățile de întrebuițare concurând la vindecare și la întărirea sănătății. Așa sunt, spre exemplu, herboriștii de la Poienii de Jos, pe Valea Crișului Negru, care, de sute de ani cunosc, culeg, prepară și comercializează plantele medicinale din bogata floră a Munților Bihor.

Din același bogat fond patrimonial făceau parte și cunoștințele legate nu numai de știința ce să *culegi din natură*, ci și de perioadele optime de culegere și de întrebuițare, de preparare etc. — toate avându-și soriginea în empirismul multimilenar.

COORDONNÉES DANS LA RECHERCHE DE L'ETHNOBOTANIQUE ROUMAINE

(Résumé)

La science populaire conformément aux historiens, sociologues et ethnologues, a constitué un domaine distinct de la culture et de la civilisation d'un peuple.

L'ethnobotanique associe les résultats botaniques aux enquêtes sociologiques et ethnologiques en inventoriant la pharmacopée d'un pays en d'un autre, étudiant les plantes alimentaires à une population déterminée, décrivant les instruments ou les méthodes de culture sur une aire ou une autre, géographique, suivant, comparant les rites de fertilité et de culture des plantes céréalières, analysant la place des diverses plantes dans les systèmes du langage traditionnel, dans les coutumes, les vêtements, le folklore, la pensée, suivant les techniques d'utilisation des plantes dans le cadre des activités.

Plante folosite în practicile de fitoterapie tradițională în localitatea Șanț, județul Bistrița-Năsăud

Tabel 1

Nr. crt.	Denumirea populară	Denumirea științifică	Partea folosită	Mod de preparare	Mod de întrebuințare	Finalitate dermatoze
1.	Arnica	<i>Arnica montana</i> L.	floarea	ceai, în comb. cu mușețelul	cataplasma	pentru dureri de urechi
2.	Boz	<i>Sambucus ebulus</i> L.	floarea	ceai în amestec	cataplasma	ulcer varicos
3.	Busuioc	<i>Ocimum basilicum</i> L.	planta întreagă	se usucă și se sfarmă	componentă în ir	dermatoză
4.	Brad	<i>Abies alba</i> Mill.	rășina	lichidă, caldă	componentă în ir	dermatoză
5.	Ceapă albă	<i>Allium cepa</i> L.	bulbul	macerare în spirt medicinal	frecție	contra căderii părului
6.	Ceapa de câmp	<i>Allium fistulosum</i> L.	bulbul	3 bulbi fierți cu sare și cimbrisor	ceai	spălături bucale pentru dureri de dinți
7.	Cicoare	<i>Cichorium intybus</i> L.	floarea	10—12 flori la 200 g apă, se fierbe ceai	se bea de 2 ori la zi	pentru vedere pentru boli de inimă
8.	Cimbrisor	<i>Thymus vulgaris</i> L.	floarea	ceai, în combinație cu ceapa de câmp	ceai pentru spălături bucale	pentru dureri de dinți
9.	Coacăz negru	<i>Ribes nigrum</i> L.	frunza	macerare în amestec cu „limba vecinii” și liliac alb	ceai, de 2/zi	ulcer stomacal
10.	Cocean căpresc	Nedeterminat	planta	cataplasma din plantă macerată	cataplasma	pentru răni
11.	Hribe	Burete pucios	buretele	se usucă și se sfarmă	componentă în ir	dermatoză
12.	Liliac alb	<i>Syringa vulgaris</i> L.	floarea	macerată în petrol, îngropată în vas,	frecții	pentru reumatism

13.	Limba vecinii	Plantago major L.	planta întreagă	6 săptămâni, în pământ în amestec cu coa- căz negru, ceai ceai, în amestec cu coacăz negru și liliac alb	ceai ceai de 2/zi	pentru ulcer sto- macal dureri de stomac
14.	Măr pădureț	Malus silvestris (L.)	fructul	fructul crud	frecții locale	bătăături și negi
15.	Mentă	Mentha piperita L.	frunza	în combinație cu arnica se fierbe ceai	ceai de 2/zi	pentru ulcer
16.	Mușețel	Matricaria chamo- milla L.	floarea	ceai cu arnică	ceai	pentru guturai
17.	Nalbă albă	Malva silvestris L.	floarea	ceai în amestec cu podbal și soc	ceai	contra astmei
18.	Ochiul șarpelui	Nedeterminat	planta	în combinație cu troscot și cicoare	ceai dulce	pentru boli de inimă
19.	Pătlăgină	Plantago major	frunza	uscată, preparată ceai	ceai	contra litiazei renale
20.	Pătlăgină îngustă	Plantago lanceo- lata L.	frunza	uscată, preparată ceai	ceai de 2/zi	contra astmei contra guturaiului
21.	Podbal	Tussilago farfara L.	frunza	ceai în combinație cu nalba și socul	ceai	contra astmei
22.	Soc	Sambucus nigra L.	floarea	ceai în combinație cu nalba și socul	ceai	contra astmei
23.	Troscot	Polygonum avicu- lare L.	planta	în combinație cu ochiul șarpelui și cicoare	ceai îndulcit	pentru boli de inimă

Tabel sinoptic al remediilor vegetale

Nr. crt.	Denumirea științifică a plantei	Denumirea populară	Partea folosită
1	<i>Achillea millefolium</i> L.	coada șoricelului	frunza
2	<i>Aconitum callibotryon</i> Rchb.	iarba bubei	rădăcina și frunza
3	<i>Aconitum napellus</i> L.	borături de vânt	boabele
4	<i>Adonis vernalis</i> L.	spânzul	frunza
5	<i>Allium caepa</i> L.	ceapă	bulbul
6	<i>Amaranthus caudatus</i> L.	busuioc roșu	tulpina
7	<i>Allium sativum</i> L.	usturoiul	planta întreagă
8	<i>Anagallis arvensis</i> L.	răcuiă	planta întreagă
9	<i>Anithum graveolens</i> L.	mărarul	planta întreagă
10	<i>Armoracia rusticana</i> (Lam.) G. M. Sch.	hreanul	rizomul
11	<i>Artemisia abrotanum</i> L.	lemnul domnului lemnusul mătura raiului	frunza
12	<i>Asarum europaeum</i> L.	popivnicul	tulpina
13	<i>Atropa belladonna</i> L.	mătrăguna	rădăcina
14	<i>Avena sativa</i> L.	ovăzul	paiele uscate
15	<i>Ajuga reptans</i> L.	iarba lupării, luparița	tulpina
16	<i>Berteroa incana</i> L.	iarba muierilor	rădăcina
17	<i>Betonica officinalis</i> L.	buruienii de albe	tulpina
18	<i>Betula verrucosa</i> Ehrh.	iarba vântului mesteacănul	frunzele
19	<i>Brassica oleracea</i> L.	varza	frunzele
20	<i>Bryonia alba</i> L.	breiul	rădăcina
21	<i>Cannabis sativa</i> L.	cânepa de vară	fuiorul
22	<i>Carum carvi</i> L.	chiminul, chiminoc	semintele
23	<i>Centaurea cyanus</i> L.	albăstrița din grâu, iarba frigurilor,	floarea
24	<i>Centaurea austriaca</i> Willd.	buruiana mierie	tulpina
25	<i>Centaureum umbellatum</i> Gilib.	iarba mărului șintău, iarba fri- gurilor, iarba co- șului	floarea, tulpina
26	<i>Cerasus avium</i> L.	cireșul	codițele fructelor
27	<i>Chelidonium majus</i> L.	iarba pepinginii, rotopască	tulpina, frunzele
28	<i>Chrysanthemum leucanthemum</i> L.	creața	tulpina
29	<i>Cornus mas</i> L.	corn	fructele uscate
30	<i>Conium maculatum</i> L.	buciniș	tulpina
31	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	păducel	flori, fructe

Tabel II

folosite în Poienii de Jos, jud. Bihor

Mod de preparare	Mod de întrebuințare	Scopul întrebuințării
fiartă în amestec cu sunătoare planta macerată, crudă planta macerată, crudă crudă	ceai, băi, comprese cataplasma băi se introduce sub pielea urechii, gâtului cataplasma frecții, ceai	răceli, boli de rinichi, reumatism, stomac, dinți furunculoză pentru „fapt“, dermatoze pentru bolile animalelor
bulbul copt sau fiert fiartă	se mănâncă mujdei sau în lapte în mâncarea vitelor zeamă de băut cataplasma	pe furuncule, infecții dureri în abdomen în medicina veterinară pentru viermi intestinali
crud, macerat, fiert fiartă fiartă crud, ras, fiert	cataplasma, spălături	pentru pofta de mâncare pentru infecții la vite amigdalită, și în medicină veterinară
crudă, fiartă macerată în untură	se bea cu lapte frecții locale băi băi	boli de stomac, răni, infecții, bube dulci, și în medicină veterinară pentru bolile de stomac colici biliare pentru viermi intestinali
fiartă împreună cu fan- hiul crudă, macerată fierte fiartă	ceai	reumatism reumatism pentru „lupare“ (dermatoză)
fiartă	fumigații băi, spălături	pentru leucoree, „poală albă“
arsă în foc fierte	cataplasme frecții locale compresă ceai	pentru „bube de fapt“ reumatism, hipertensiune, întărirea părului; în medicină veterinară, pentru mușcătura de lup
murate crudă, rasă, macerată fuiorul ud fierte, arse, macerate în rachiu fiartă, decoct	ceai, cataplasma	degerături, arsuri reumatism dureri de ochi pentru ulcer stomacal, diaree pentru medicina veterinară pentru tăieturi pentru boli „muierești“
fiartă uscată, fiartă	ceai ceai	pentru boli de stomac boli de stomac, orbalț în medicină veterinară pentru junghi la vite
fierte	ceai, băi	pentru rinichi, întărirea părului
fiartă în untură	unguent extern	pentru „pepingine“ (boală a pielii); pentru scabie
fiartă	băi	pentru „fapt“ (boală de piele la nou-născuți)
fierte fiartă fierte	ceai, băi, cataplasme băi ceai, băi	pentru diaree; întărirea părului reumatism afecțiuni cardiace, tensiune, eczeme, bătăături

Nr. crt.	Denumirea științifică a plantei	Denumirea populară	Partea folosită
32	<i>Daucus carota</i> L.	buruiana mierie	frunzele
33	<i>Dianthus carthusianorum</i> L.	buruiana rușinii iarba urii, lipi- toarea	tulpina, frunzele
34	<i>Dictamnus albus</i> L.	nouă frați	frunzele
35	<i>Dipsacus laciniatus</i> L.	scaiul	frunzele
36	<i>Equisetum arvense</i> L.	coada calului	tulpina
37	<i>Fagus sylvatica</i> L.	fag	lemnul, jirul
38	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	frasinul	frunzele
39	<i>Galinsoga parviflora</i> Cav.	iarba porcului	planta întreagă
40	<i>Galium verum</i> L.	sânziene	tulpina
41	<i>Gentiana cruciata</i> L.	iarba tăieturii	tulpina
42	<i>Gentiana asclepiada</i> L.	fierea („șerea“)	florile
43	<i>Geum urbanum</i> L.	buruiana inimii	tulpina, semințele
44	<i>Glechoma hederaceum</i> L.	buruiana de zgaibă buruiana de orbalț creasta uâilor	frunza, tulpina
45	<i>Hedera helix</i> L.	fanhui, fanchiu	tulpina
46	<i>Helianthus annuus</i> L.	floarea soarelui	semințele
47	<i>Hyoscyamus niger</i> L.	măsălarita	florile, semințele
48	<i>Hypericum maculatum</i> Cr.	sunătoarea, meri- șorul	tulpina, florile
49	<i>Illicium verum</i> Hook.	badițaul, anasonul	tulpina
50	<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	slăbănog, sclăbănog	planta întreagă
51	<i>Juglans regia</i> L.	nucul	frunzele
52	<i>Satureja hortensis</i>	cimbrul	tulpina
53	<i>Lamium album</i> L.	urzica moartă	floarea
54	<i>Actaea spicata</i>	urzica mortăreață	frunza
55	<i>Levisticum officinale</i> L.	iarba orbalțului	frunza
56	<i>Lilium candidum</i> L.	leușteanul	frunza
57	<i>Lilium martagon</i> L.	crinul alb liliom alb fierea	planta întreagă
58	<i>Linum usitatissimum</i> L.	inul	semințele
59	<i>Lycoperdon</i> sp.	„vântul“ calului	sporii
60	<i>Lycopodium clavatum</i> L.	barba vântului	planta întreagă
61	<i>Lysimachia nummularia</i> L.	drețele	tulpina
62	<i>Malus sylvestris</i> L.	mărul	florile
63	<i>Malva sylvestris</i> L.	creața, nalba	frunza
64	<i>Matricaria chamomilla</i> L.	mușețel, romaniță	planta întreagă
65	<i>Melittis melissophyllum</i> L.	dumbravnic	frunza
66	<i>Mentha piperita</i> L.	menta	frunza
67	<i>Mentha longifolia</i> (L.) Nath.	voștiniță, mentă de câmp	planta întreagă
68	<i>Origanum vulgare</i> L.	solovârf	tulpina
69	<i>Panicum milliaceum</i> L.	măișorul	frunza

Tabel II (continuare)

Mod de preparare	Mod de întrebuințare	Scopul întrebuințării
prăjite	cataplasma cu ulei sau untură frecții	pentru anexită
fierte	cataplasma, ceai, infuzie	pentru tăieturi; hemoragie
crude sau uscate	ceai	afecțiuni hepatice
fiartă sau crudă	se spală pe ochi	dureri de ochi
uscată, fiartă	ceai	boli de rinichi, congestie pulmonară, TBC
lemnul ars, ulei de jir	unguent, cenușă în ceai	arsuri, diaree
uscate sau crude	decoct care se bea	pentru turbare
fiartă	ceai	pentru blenoragie
fiartă	ceai	boli de rinichi
crudă, zdrobită	decoct pentru spălături	pentru tăieturi
crude sau uscate	ceai	pentru fiere
fierte	ceai	afecțiuni cardiace
crudă	cataplasma	pentru zgaibă
fiartă cu popivnic	se bea cu lapte	pentru viermi intestinali
ulei din semințe	se bea uleiul	pentru „mărin” (ulcer)
firele	infuzie, inhalajie	pentru dureri de dinți
uscate, fierte	ceai	pentru boli de stomac
fiartă	băi	pentru „lupare” (dermatoză)
fiartă, crudă	cataplasma	amigdalită, și în medicină veterinară pentru rănilor vitelor
fierte	băi, ceai	răceală, reumatism, diaree, în medicină veterinară
fiartă	cataplasma	pentru diaree
uscată și fiartă	ceai	pentru leucoree
crudă	cataplasma	pentru orbalț
fiartă	ceai	pentru astmă
crudă, macerată	cataplasma	pentru tăieturi
fiartă	ceai	în medicină veterinară, pentru pofta de mâncare a vitelor
fierte	gelatină în mâncare	bolile vitelor
ciuperca crudă	cataplasma directă	pentru arsuri
fiartă	băi, ceai	întărirea părului, dezintoxicarea fumătorilor
crudă, macerată	ceai, băi, cataplasma	diaree, întărirea părului
uscate și fierte	ceai	pentru astmă
fiartă	ceai, cataplasma	pentru plămâni, tăieturi, zgaibă, boli de stomac, furuncule
fiartă	ceai, infuzie, spălături	amigdalită, dureri de ochi, răceală, colici
fiartă	băi	pentru „lupare” (dermatoză)
fiartă	ceai	pentru boli de plămâni, astmă
fiartă gelatină	se dă ca hrană	la vite, pentru pofta de mâncare
fiartă	ceai	pentru friguri
crude și uscate	ceai	pentru boli ale ficatului

Nr. crt.	Denumirea științifică a plantei	Denumirea populară	Partea folosită
70	<i>Petasites hybridus</i> (L.)	cucuruz roșu cucuruz cu frunza-sus	semințele
71	<i>Peucedanum oreoselinum</i> (L.) Moench.	pătrunjel de câmp	tulpina și frunza
72	<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	fasole, mazăre	flori, boabe
73	<i>Phallus impudicus</i> Pers.	buretele pucios	ciuperca întreagă
74	<i>Phragmites communis</i> Trin.	trestia	tulpina
75	<i>Picea abies</i> (L.) Karst.	brad	coaja, cetina, muguri, rășina, con
76	<i>Pinus sylvestris</i> L.	molid	lemnul
77	<i>Plantago major</i> L.	minciuna	frunza
78	<i>Platanthera bifolia</i> (L.) L. C. Rich.	iarba cășunării	rădăcina și frunza
79	<i>Potentilla ternata</i> C. Koch.	iarba sângelui scânteiuța	planta întreagă
80	<i>Potentilla erecta</i> (L.) Happe	forosău, iarba găl- benării, lemnul dulce, gălbănariță, iarba faptului	rădăcina, tulpina
81	<i>Prunus domestica</i> L.	prunul	fructele
82	<i>Pulmonaria officinalis</i> L.	iarba pentru plă- mâni	rădăcina
83	<i>Rhinanthus alpinus</i> Baumg.	plumineaua plămăneaua	rădăcina, frunza
84	<i>Robinia pseudacacia</i> L.	clocoțișul flori de acăț, salcâm	florile
85	<i>Rosa canina</i> L.	trandafir sălbatic	frunza, florile,
86	<i>Rubus idaeus</i> L.	măcieș smeurișul	fructele uscate frunza, tulpina fructele
87	<i>Salvia pratensis</i> L.	buruiana de mulced	tulpina
88	<i>Sambucus nigra</i> L.	socul	frunza, floarea, fructele
89	<i>Sempervivum tectorum</i> L.	prescurița, prescureaua	frunza
90	<i>Solanum tuberosum</i> L.	cartofi	frunzele
91	<i>Sonchus arvensis</i> L.	susaiul	planta întreagă
92	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	scoruse	fructele
93	<i>Sylibum marianum</i> L.	iarba armurării	planta întreagă
94	<i>Symphytum officinale</i> L.	iarba lui Tatin	rădăcina, frunza
95	<i>Tanacetum balsamita</i> L.	calapărul calampărul	frunza
96	<i>Thymus serpyllum</i> Fries.	cimbrișor de câmp	planta întreagă
97	<i>Tilia cordata</i> Mill.	teul	florile
98	<i>Tussilago farfara</i> L.	podbalul	frunza
99	<i>Urtica dioica</i> L.	urzica montăreață	floarea
100	<i>Vaccinium myrtillus</i> L.	afinele	fructele
101	<i>Veratrum album</i> L.	strigoaia	rădăcina
102	<i>Viburnum opulus</i> L.	călinul	fructele
103	<i>Vinca herbacea</i> W. et K.	sasăul	tulpina

Tabel II (continuare)

Mod de preparare	Mod de întrebuințare	Scopul întrebuințării
uleiul din boabe	cataplasma	pentru arsuri
fierte	ceai	pentru leucoree
uscate, fierte uscată și arsă crudă fierte	ceai fumigații, cataplasme ceai ceai, băi, cataplasma	hipertensiune dureri de urechi, astmă, zgaibă pentru hepatită congestie pulmonară, TBC, răni, reumatism, tăieturi, fu- runcule, pentru gălbeaza oilor
ars fiartă sau crudă crude	cenusă în ceai ceai, cataplasma cataplasma	pentru diaree pentru stomac, tăieturi, zgaibă pentru furuncule
fiartă	ceai	pentru diaree; în medicina veterinară
fiartă sau macerată	ceai, băi	pentru vătămătură, dureri de naștere, afecțiuni hepatice
macerate fiartă, crudă	se bea zeama ceai sau decoct	hipertensiune congestie pulmonară, TBC; în medicina veterinară, pentru răceală la vite
crude fierte	cataplasma ceai sau spălături	pentru furuncule boli de plămâni; leucoree
uscate și fierte	ceai	congestie pulmonară, TBC
fierte, ceai, sirop	ceai, sirop	răceală, congestie pulmonară, TBC, afecțiuni cardiace, lupare
fiartă în mămăligă fierte	cataplasma inhalatii, ceai	pentru diaree reumatism, răceală, tăieturi
fiartă și crudă	se picură suc în ureche	dureri de urechi
crudă crudă fierte, crude fiartă, crudă fierte în lapte, rachiu pe pâine crudă, fiartă	se pune în fân și tărățe se pune în fân și tărățe ceai în mâncarea vitelor cataplasma	hrană vitelor pentru poftă hrană vitelor pentru poftă boli de stomac în medicina veterinară fracturi, vătămătură
fiartă fierte crudă fiartă macerate, fierte	cataplasma, băi se bea zeama ceai cataplasma ceai oțet de fructe, ceai	zgaibă, întărirea părului infecții interne la vite afecțiuni cardiace tăieturi, furuncule, mastită congestie pulmonară, TBC diaree, boli hepatice, în medi- cina veterinară
fiartă crude, macerate fiartă	spălături externe picături în crechi ceai	infecții, bube la vite dureri de urechi pentru leucoree

Nr. crt.	Denumirea științifică a plantei	Partea folosită populară	Denumirea
104	<i>Zea mays (L.)</i>	porumbul	părul de porumb, coceanul
105	<i>Cotinus coggyria Scop.</i>	scumpie albă, liliac alb	floarea
106	Nedeterminat	Otica	planta întreagă
107	Nedeterminat	Iarba umflăturii	planta întreagă
108	Nedeterminat	Iarba rărunchiului	planta întreagă
109	Nedeterminat	Iarba junghiului	planta întreagă
110	Nedeterminat	Iarba viermilor	planta întreagă
111	Nedeterminat	Flori de fân	planta întreagă

Tabelul II (continuare)

Mod de preparare	Mod de întrebuințare	Scopul întrebuințării
fiert, ulei, ceai	ceai, unguent	pentru rinichi, tensiune, diaree, în medicina veterinară, arsuri
fiartă	ceai	leucoree
fiartă	spălături pe ochi	dureri de ochi
fiartă, infuzie	inhalatii	amigdalită
fiartă	ceai	boli de rinichi
fiartă, infuzie	catapasmă	boli de plămâni
uscată, fiartă	spălături locale	pentru rănila vitelor
fierte	băi, inhalatii	răceală, reumatism

Realizarea în actualitate a unor lucrări literare antice, astfel, din societatea timpurie se află în pragul celui de-al treilea mileniu, când actualul nivel de civilizație de care se deosebește, dintr-o parte, prin dezvoltarea științelor exacte și a științelor fizice, dar și prin înălțarea nivelului de viață, de la un nivel primitiv de dezvoltare materială și de grija pură de mâine, până la dezvoltarea literară, științifică și în cadrul unui simfonism de valori și raporturi umane.

Cu toate acestea, nu s-a uitat niciun moment, evoluția civilizată formă cu totul în măsură să asigure deosebit de mult în lucrările realizate în actualitate la înălțimea și înțelegerea necesară acțiunilor culturale.

De-aici propunem să abordăm tema raporturilor dintre trecut, prezent și viitor, și să vorbim la înălțimea, într-o lucrare mică, dar cu o înțelegere literară în fațma lor neprevăzută, ca orice din zile, și ca prilej de meditație și reflecție.

Vom prezenta câteva din studiile scrise anterior, care conțin informații referitoare la aplicațiile din spațiul geografic în care s-a format și dezvoltat povestea noastră, ca o introducere la înțelegerea înțeleasă a evoluției noastre civilizată, referențiale asupra ale perioadei de început.

Deoarece lucrările vor fi abordate în mod particularizat, vom prezenta câteva exemple:

1. Textele prezentele provin din lucrări ale scriitorilor greci și latini, începând cu primele scrieri din secolul al VI-lea î.Hr. și terminând cu retragerea antică din Dacia, nu au fost utilizate surse din alte culturi ale civilizației antice: Egipt, India, China etc.

Începem la care ne referim asupra o perioadă de 3 secole — de la Herodot — secolul al VI-lea î.Hr. — la retragerea romană din Dacia — secolul al III-lea î.Hr., perioadă ce se împarte în trei etape:

a) — Începutul etnic și cultural în care lucrările lui Herodot sunt reprezentative. În această etapă lucrările literare cuprind și cele care privesc mai puțin pe greci-daci, referențiale fiind făcute la trecut în general sau la alte grupuri etnice care au trait în vecinătatea romană și dacică și vorbesc pe teritoriul românesc. Multe rezultate din lumea sud-estică asiatică, celtică etc., sunt valabile și pentru greci-daci evident în vedere în lucrările, în legătură strânsă, cu interacțiunile culturale și nivelul apropiat de dezvoltare social-economic și istoric.